

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

**ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ
ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

(Δ' ΕΞΑΜΗΝΟ)

ΘΕΜΑ: Οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΑΝΕΣΤΙΑΔΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1340200400657

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα	1
1. <u>Εισαγωγή</u>	3
1.1. <u>Γενικά</u>	
1.2. <u>Το θέμα</u>	
2. <u>Έννοια περιορισμού συνταγματικών δικαιωμάτων και διάκριση από την οριοθέτηση</u>	4
2.1. <u>Έννοια περιορισμών των συνταγματικών δικαιωμάτων</u>	
2.2.1. <u>Διάκριση περιορισμών-εννοιολογικών οριοθετήσεων</u>	
2.2.2. <u>Διάκριση απλών περιορισμών - προσβολών</u>	
2.3. <u>Τα συνταγματικά δικαιώματα ως αντικείμενο περιορισμών</u>	
3. <u>Θεσμική εφαρμογή</u>	7
3.1. <u>Σχέση θεσμού – δικαιώματος</u>	
3.2. <u>Αιτιώδης συνάφεια</u>	
3.3. <u>Έκταση περιορισμού</u>	
4. <u>Επιφύλαξη νόμου</u>	10
4.1. <u>Γενικά</u>	
4.2. <u>Γενική και ειδική επιφύλαξη</u>	
4.3. <u>Νόμος ειδικός</u>	
4.4. <u>Νόμος τυπικός ή ουσιαστικός</u>	
4.5. <u>Επιφύλαξη υπέρ δικαστικών - διοικητικών αρχών</u>	
4.6. <u>Περιορισμός ανεπιφύλακτων δικαιωμάτων</u>	
5. <u>Οι περιορισμοί στη θέσπιση περιορισμών</u>	16
5.1. <u>Η αρχή της αναλογικότητας</u>	
5.2. <u>Απαγόρευση καταχρηστικής επιβολής περιορισμών</u>	

5.3. <u>Απαραβίαστος πυρήνας του δικαιώματος</u>	
5.4. <u>Αντικειμενικός και απρόσωπος χαρακτήρας του νότιου</u>	
5.5. <u>Κοινωνικά όρια και λόγοι δημοσίου συμφέροντος</u>	
6. <u>Περιορισμοί ορισμένων επιμέρους συνταγματικών δικαιωμάτων</u>	20
6.1. <u>Ζωή</u>	
6.2. <u>Ελευθερία τύπου</u>	
6.3. <u>Ελευθερία γνώμης</u>	
6.4. <u>Ελευθερία τέχνης</u>	
6.5. <u>θρησκευτική ελευθερία</u>	
6.6. <u>Σύλληψη και προσωρινή κράτηση</u>	
6.7. <u>Συνδικαλιστική ελευθερία - απεργία</u>	
6.8. <u>Δικαίωμα στην εργασία</u>	
<u>Ιδιοκτησία</u>	
6.10. <u>Οικονομική ελευθερία</u>	
6.11. <u>Οικογένεια και γάμος</u>	
7. <u>Συμπεράσματα</u>	25
<u>Πίνακας νομολογίας</u>	26
<u>Βιβλιογραφία</u>	37
<u>Περίληψη - λήμματα</u>	38

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Γενικά

Τα θεμελιώδη δικαιώματα θεσπίζονται και ρυθμίζονται από το εκάστοτε ισχύον συνταγματικό δίκαιο, και κατά βάση από το Σύνταγμα, άρα είναι δικαιώματα νομικά¹. Η ρύθμιση αυτή των θεμελιωδών ελευθεριών συνίσταται στο καθορισμό του φορέα άσκησής τους, του περιεχομένου τους, του τρόπου άσκησής τους και των εγγυήσεων που την καθιστούν εφικτή². Πέρα από αυτά από το Σύνταγμα επιτάσσεται η συρρίκνωση του περιεχομένου των δικαιωμάτων που προστατεύονται. Επιβάλλονται δηλαδή περιορισμοί στα συνταγματικά δικαιώματα έτσι ώστε να περιορίζονται οι ελευθερίες του ανθρώπου και να μην ασκούνται κατά απόλυτο τρόπο.

Οι περιορισμοί αυτοί που τίθενται στην άσκηση μιας συνταγματικά προστατευμένης ελευθερίας έχουν ως δικαιολογητική βάση κυρίως την εξυπηρέτηση συμφερόντων, έννομων αγαθών ή αξιών που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα ή στο νόμο.

1.2 ΤΟ ΘΕΜΑ

Το θέμα που αποτελεί αντικείμενο της συγκεκριμένης μελέτης είναι <Οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων>. Κατ' αρχήν θα προσδιοριστεί η έννοια του περιεχομένου των περιορισμών. Επίσης, οι διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στην οριοθέτηση του γενικού περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων και στον περιορισμό τους. Εν συνεχεία, θα γίνει κατηγοριοποίηση των περιορισμών που προβλέπονται στα Σύνταγμα και θα γίνει ανάλυση για τον καθένα ξεχωριστά. Επιπλέον, θα γίνει αναφορά των ορίων που δεσμεύουν τον νομοθέτη κατά τη θέσπιση περιορισμών των Συνταγματικών δικαιωμάτων. Τέλος, θα αναφερθούν τα επιμέρους Συνταγματικά δικαιώματα και οι περιορισμοί που επιβάλλονται σε αυτά από το Σύνταγμα ή τον κοινό νομοθέτη κατ' εξουσιοδότηση του Συντάγματος και θα παρατεθούν σχετικές αποφάσεις για τα θέματα αυτά.

1. Δαγτόγλου Δ. Π., Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά δικαιώματα Α' εκδόσεις Αντώνη Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, Κομοτηνή 1991 σελ. 136
2. Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος <Συνταγματικά δικαιώματα> α' ατομικές ελευθερίες, Θεσσαλονίκη 1982

2. ΕΝΝΟΙΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ

2.1. Έννοια περιορισμού συνταγματικών δικαιωμάτων

Με τον όρο περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος υποδηλώνεται κάθε συρρίκνωση του γενικού του περιεχομένου. Η έννοια του περιορισμού ως συρρίκνωση είναι διφυής. Ο περιορισμός έχει πραγματική και νομική έννοια. Επιπλέον, με την οριοθέτηση του γενικού περιεχομένου κάθε δικαιώματος, ο νομοθέτης προσδιορίζει ένα συγκεκριμένο νομικό μέγεθος.

Το μέτρο σύγκρισης του τελικού χαρακτηρισμού του περιορισμού αποτελεί το γενικό περιεχόμενο περιεχόμενο του δικαιώματος. Ο περιορισμός δεν καθορίζει το γενικό περιεχόμενο αλλά αποτελεί συρρίκνωση, ελάττωση του γενικού περιεχομένου, αποτελεί κατά συνέπεια απόκλιση εις βάρος της ελευθερίας του ανθρώπου. Δικαιολογημένα επομένως η επιστήμη αντιμετωπίζει με επιφυλακτικότητα και αυστηρότητα τους περιορισμούς. Ως αρνητική απόκλιση ο περιορισμός δεν υπάρχει παρά μόνο στο μέτρο που έχει ειδική συνταγματική θεμελίωση.

2.2. Διάκριση περιορισμών-οριοθετήσεων

Σ' αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να γίνει διάκριση του περιορισμού του γενικού περιεχομένου ενός θεμελιώδους δικαιώματος από την οριοθέτηση, τον προσδιορισμό του καθώς μπορεί να υπάρξει σύγχυση.

Ειδικότερα, οριοθέτηση είναι ο με διατάξεις δικαίου πραγματοποιούμενος καθορισμός του γενικού περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων⁴. Είναι η χάραξη ενός νοητού κύκλου εντός του οποίου βρίσκεται το περιεχόμενο του θεμελιώδους δικαιώματος. Ό,τι βρίσκεται εντός του κύκλου είναι νόμιμο. Ό,τι ξεπερνά τη γραμμή του κύκλου δεν είναι ανεκτό και συνιστά αποδοκιμαζόμενη συμπεριφορά. Η οριοθέτηση από τον κοινό νομοθέτη ανατίθεται ειδικά από το Σύνταγμα συνήθως για την οριοθέτηση ενός νέου, ιδιαίτερου, νομικού καθεστώτος. Οι περιορισμοί έρχονται στη συνέχεια ειδικότερα να ελαττώσουν αυτό το επίπεδο στα πλαίσια της εφαρμογής του δικαιώματος σε ειδικό επίπεδο⁷.

⁴ Δημητρόπουλος Α., όπ. παρ., σελ. 204.

⁵ Τσάτσος Δ., όπ. παρ., σελ. 235.

⁶ Ράϊκος Α., όπ. παρ., σελ. 172επ.

⁷ Δαγτόγλου Δ.Π., όπ. παρ., σελ. 136.

Η οριοθέτηση έχει πάγιο και καθολικό χαρακτήρα. Εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις και αρκεί η γενική της πρόβλεψη στο Σύνταγμα⁸ ώστε να ισχύει για όλα τα δικαιώματα, ενώ αντίθετα οι περιορισμοί πρέπει να προβλέπονται ειδικά για ορισμένο δικαίωμα και ισχύουν εξαιρετικά για συγκεκριμένη ειδική εφαρμογή του. Γενικά, οι οριοθετήσεις ορίζουν τι μπορεί να προστατευθεί με το κάθε δικαίωμα - και προστατεύεται στο γενικό πεδίο εφαρμογής - ενώ ο περιορισμός οδηγεί στην ελαττωμένη προστασία του δικαιώματος αυτού σε μια ορισμένη ειδική εφαρμογή.

2.3. Διάκριση απλών περιορισμών-προσβολών

Στην παραπάνω γενική έννοια του περιορισμού υπάγονται τόσο εκείνοι που είναι ανεκτοί και επιτρέπονται από την έννομη τάξη, δηλαδή οι απλοί περιορισμοί, όσο και εκείνοι που κρίνονται απαράδεκτοι και απαγορεύονται, δηλαδή οι προσβολές.

Απλός περιορισμός είναι κάθε επιτρεπόμενη από το δίκαιο και με ενέργεια κρατικού οργάνου ή ιδιώτη προκαλούμενη συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος κατά την εφαρμογή του στο πλαίσιο ειδικής σχέσεως⁴. Η συρρίκνωση αυτή επιτρέπεται από το δίκαιο υπό την έννοια ότι είτε προβλέπεται ρητά ως περιορισμός είτε το στοιχείο αυτό συνάγεται ερμηνευτικά. Έτσι προφανώς η απαγόρευση παράνομης ενέργειας δεν συνιστά περιορισμό. Η επιβολή περιορισμών έχει εξαιρετικό χαρακτήρα · έρχεται έκτατα σε σχέση με την κατά κανόνα γενική εφαρμογή των δικαιωμάτων όταν μεταξύ περιορισμού και ειδικής σχέσης εφαρμογής υπάρχει κάποιο κοινό αντικειμενικό στοιχείο που αιτιωδώς τον δικαιολογεί. Τελικά αφορά σε ορισμένο δικαίωμα και ειδικότερα σε εξατομικευμένη περίπτωση, συχνότατα με χρονικά όρια.

Από την άλλη πλευρά οι προσβολές είναι πραγματικές επεμβάσεις στον κύκλο του δικαιώματος που όμως αποδοκιμάζονται από το δίκαιο και άρα είναι απαγορευμένες. Η αποδοκιμασία αυτή προκύπτει είτε γιατί ελλείπει το στοιχείο της αιτιώδους σχέσης είτε ενώ μεν αυτό υπάρχει, η έκταση της επέμβασης υπερβαίνει το ανεκτό όριο.

⁸ Μάνεσης Α., όπ. παρ., σελ. 58επ.

2.4. Τα συνταγματικά δικαιώματα ως αντικείμενο περιορισμών

Τα συνταγματικά δικαιώματα όπως και οι περιορισμοί τους προκύπτουν άμεσα ή έμμεσα από το Σύνταγμα. Με τους περιορισμούς καθ' αυτούς επιδιώκει την ρύθμιση των συγκρουόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων⁵. Ο συντακτικός νομοθέτης έρχεται να συμβιβάσει τα συμφέροντα του συνόλου, του Κράτους και των ατόμων ή ακόμη και εκείνα των ατόμων μεταξύ τους. Με αυτό τον τρόπο προστατεύει τον φορέα των δικαιωμάτων όχι μόνο ως ανεξάρτητη μονάδα αλλά και ως μέλος ενός ευρύτερου συνόλου.

Το θέμα των περιορισμών έχει ως άξονα αναφοράς τα συνταγματικά δικαιώματα. Τα δικαιώματα αυτά διακρίνονται σε ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά⁶. Τα πολιτικά δικαιώματα από τη φύση τους πρέπει να προστατεύονται απόλυτα αφού σχετίζονται με το δημοκρατικό πολίτευμα και την λειτουργία και οργάνωση του κράτους. Ασφαλώς σε περιορισμούς υπόκειται το εκλογικό δικαίωμα καθώς η άνευ ετέρου αναγνώριση του χωρίς οποιοδήποτε περιορισμό θα ήταν βλαπτική για το πολίτευμα και όχι ευεργετική. Από την άλλη πλευρά τα κοινωνικά δικαιώματα στο υπάρχον οικονομικοκοινωνικό πλαίσιο μόνο περιορισμένα μπορούν να προστατευθούν αφού σχετίζονται με κρατικές παροχές οι οποίες εξαρτώνται από τις εκάστοτε οικονομικές δυνατότητες και τις πολιτικές επιλογές. Το ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής των περιορισμών τοποθετείται στην περιοχή των ατομικών δικαιωμάτων⁷ που μπορούν να προστατευθούν μόνο σχετικά και όχι απόλυτα. Η ενδεχόμενη απόλυτη προστασία τους θα οδηγούσε σε σύγκρουση με την ανάγκη προάσπισης του συνόλου και τη διασφάλιση της ύπαρξης του κράτους όπως και με την άσκηση των δικαιωμάτων των άλλων⁸.

Με τα σημερινά δεδομένα, τα δικαιώματα και η προστασία τους έπονται εννοιολογικά και χρονικά της ύπαρξης του κράτους. Θεωρείται απαραίτητο να υπάρχει κατ' αρχήν οργανωμένη και ασφαλής κρατική εξουσία, η οποία στη συνέχεια έρχεται να αναγνωρίσει και να προστατεύσει τα δικαιώματα του ατόμου. Η «δημόσια τάξη και ασφάλεια» προβάλλονται επίσης και από την ΕΣΔΑ ως λόγοι περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων. Άλλος παράγοντας που επιβάλλει την σχετική μόνο προστασία των ατομικών δικαιωμάτων είναι το όριο των δικαιωμάτων των άλλων, όπως φαίνεται και στο άρθρο 5 § 1 του Συντάγματος. Στη διάταξη αυτή ρυθμίζεται ως σχετικό ακόμη και το θεμελιώδες δικαίωμα της ανάπτυξης της προσωπικότητας ενώ επιχειρείται η νομική εξίσωση σε ένα κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο ανισότητας και ανταγωνισμού, οπότε και φαινομενικά τα ατομικά δικαιώματα όλων κρίνονται ως ίσα και σε αυτή τη βάση τοποθετείται και το ζήτημα των αμοιβαίων υποχωρήσεων όλων ώστε να υπάρχει μια κοινή τομή λειτουργικότητας των δικαιωμάτων.

3. ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

3.1. Σχέση θεσμού - δικαιώματος

Η ζωή του ανθρώπου δεν εξαντλείται μόνο στο πλαίσιο της γενικής κοινωνικής ή κυριαρχικής σχέσης κράτους-πολιτών. Μεγάλο μέρος της εκτυλίσσεται σε μερικότερα επίπεδα, δηλαδή σε μερικότερα πλέγματα σχέσεων, σε θεσμούς. Οι θεσμοί αυτοί είναι είτε κρατικής, δημόσιας υφής (σχολείο, ένοπλες δυνάμεις, δημοσιοϋπαλληλική ιεραρχία, εκκλησία κλπ.) είτε ιδιωτικής προέλευσης (οικογένεια, σωματεία, συναλλαγές κλπ.).

Η είσοδος του ανθρώπου στους μερικότερους θεσμούς έχει σε πολλές περιπτώσεις ως αποτέλεσμα τον **περιορισμό** της ελευθερίας του. Η είσοδος σε κάθε θεσμό συνεπάγεται τη μεγαλύτερη ή μικρότερη **θεσμοποίηση της ελευθερίας**», τη **«θεσμοποίηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων»**. Με άλλα λόγια ο άνθρωπος εντασσόμενος με ή χωρίς τη θέλησή του σε θεσμούς, δεν μπορεί πλέον να ασκεί τα δικαιώματά του μέσα στους αυτούς κατά τον τρόπο και το μέτρο που τα ασκεί έξω από αυτούς. Τα συνταγματικά δικαιώματα ασκούμενα μέσα στους θεσμούς «θεσμοποιούνται» δηλαδή συστέλλονται.

Η εφαρμογή κάποιου θεμελιώδους δικαιώματος μέσα σε κάποιο θεσμό, μπορεί να γίνει κατά δύο τρόπους: α)είτε ως εφαρμογή της έκτασης του περιεχομένου του δικαιώματος, δηλαδή ως εφαρμογή του γενικού περιεχομένου του β)είτε ως εφαρμογή του θεσμικού του περιεχομένου που είναι το περιορισμένο περιεχόμενο που αποκτούν τα θεμελιώδη δικαιώματα εφαρμοσμένα μέσα σε ένα συγκεκριμένο θεσμό. Το θεσμικό περιεχόμενο δεν είναι επομένως σταθερό, όπως το γενικό, αλλά παραλλάσσει στους διάφορους θεσμούς και έννομες σχέσεις. Και τούτο είναι αποτέλεσμα της πολυμορφίας της ανθρώπινης ζωής και του ελαστικού χαρακτήρα των δικαιωμάτων που αποτελούν νομικά μεγέθη το περιεχόμενο των οποίων συστέλλεται διαστέλλεται ανάλογα με το θεσμό ή την έννομη σχέση στο πλαίσιο της οποίας ασκούνται.

3.2. Αιτιώδης συνάφεια

Υπάρχουν δύο ειδών περιορισμοί του γενικού αμυντικού περιεχομένου: οι περιορισμοί που επιτρέπονται ή **απλοί** περιορισμοί και οι περιορισμοί που απαγορεύονται ή προσβολές των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Οι συνταγματικά επιτρεπόμενοι περιορισμοί είναι **αιτιώδεις**, δηλαδή περιορισμοί επιβαλλόμενοι από την αιτιώδη συνάφεια, τη φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού.

Αντίθετα οι απαγορευόμενοι περιορισμοί είναι αναιτιώδεις. Κατά γενικό κανόνα, εφόσον θεμελιώδες δικαίωμα και έννομη σχέση δεν συνδέονται με σχέση αιτιώδους συνάφειας (ανομοιογένεια) απαγορεύεται ο περιορισμός του γενικού αμυντικού περιεχομένου του δικαιώματος, ακριβώς γιατί είναι δυνατή η εφαρμογή του. Αντίθετα, εφόσον ανάμεσα στα δύο περιεχόμενα υπάρχει αιτιώδης συνάφεια (ομοιογένεια) τότε είναι επιτρεπτοί οι απλοί περιορισμοί, ακριβώς γιατί δεν είναι από τα πράγματα δυνατή η εφαρμογή του γενικού αμυντικού περιεχομένου. Η επιβολή απλών περιορισμών είναι επιτρεπτή βέβαια μόνο κατά το μέτρο που επιβάλλει η αιτιώδης συνάφεια.

Η αιτιώδης συνάφεια εντοπίζεται ως κοινό αντικειμενικό στοιχείο μεταξύ θεσμού και δικαιώματος. Με την αναζήτηση των κοινών αυτών συστατικών καταλήγουμε στον εντοπισμό ζευγών σύμφυτων και μη σύμφυτων⁹. Έτσι, για παράδειγμα, σύμφυτο ζεύγος είναι η ατομική συνδικαλιστική ελευθερία και οι συνδικαλιστικές ενώσεις με κοινό αντικειμενικό στοιχείο την απεργία, ενώ μη σύμφυτο ζεύγος είναι η ελευθερία της τέχνης και η συναλλακτική σχέση με κοινό στοιχείο το έργο τέχνης. Έτσι λοιπόν η επιβολή του περιορισμού και η έκταση του εξαρτάται από ένα εξωτερικό αντικειμενικό στοιχείο, το κοινό στοιχείο μεταξύ του θεσμού και του δικαιώματος. Όταν το στοιχείο αυτό υπάρχει τότε προκύπτουν περιπτώσεις εξαιρετικά ομοιογενών ζευγών, όπου όσο εντονότερη η ομοιογένεια τόσο μεγαλύτερη η ανάγκη επιβολής περιορισμών. Όταν αντίθετα ελλείπει και το εν λόγω ζεύγος είναι ανομοιογενές τότε ο περιορισμός δεν είναι απαραίτητος για να λειτουργήσει η σχέση και κρίνεται *απαράδεκτος* οπότε εφαρμόζεται το γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος. Αν παρόλα αυτά επιβληθεί τότε είναι παράνομος και συνιστά προσβολή.

3.3. Έκταση περιορισμού

Αν από όσα αναπτύχθηκαν διαπιστωθεί ότι υπάρχει αιτιώδης συνάφεια και ομοιογένεια μεταξύ δικαιώματος και θεσμού και άρα είναι αναγκαία και επιτρεπτή η επιβολή περιορισμού, γεννάται αμέσως το ερώτημα σε πια έκταση, ως πιο σημείο είναι ο περιορισμός αυτός επιτρεπτός. Το γεγονός ότι κατ' αρχήν ένας περιορισμός επιτρέπεται δεν σημαίνει ότι επιτρέπεται ανεξέλεγκτα, γιατί έτσι το δικαίωμα θα κινδύνευε να αναιρεθεί.

Η έρευνα για το επιτρεπτό του περιορισμού χρειάζεται συμπλήρωση για τον καθορισμό του μέτρου του περιορισμού. Το ότι επιτρέπεται ο περιορισμός, δεν σημαίνει ότι είναι απεριόριστος. Για τον καθορισμό του νόμιμου μέτρου του περιορισμού αρκεί η πιο γνωστή μορφή αιτιώδους συνάφειας, η σχέση αιτίας αποτελέσματος. Περιορισμοί που επιβάλλονται από το κοινό αντικειμενικό στοιχείο είναι νόμιμοι περιορισμοί. Ανεπίτρεπτοι και άρα απαγορευμένοι περιορισμοί είναι αντίθετα οι περιορισμοί που δεν είναι αναγκαίο αποτέλεσμα του κοινού αντικειμενικού στοιχείου του περιεχομένου του δικαιώματος και του περιεχομένου της σχέσης.

⁹ Δημητρόπουλος Α., όπ. παρ., σελ. 78επ.

4. ΕΠΙΦΥΛΑΞΗ ΝΟΜΟΥ

4.1. Γενικά

Ο όρος επιφύλαξη του νόμου διαμορφώθηκε από την επιστήμη και τη νομολογία στη Γερμανία.

Όπως αναφέρεται στο άρθρο 25 § 1 εδ 4 του Συντάγματος τα συνταγματικά δικαιώματα μπορούν να περισταλούν και με κοινό νόμο με δύο προϋποθέσεις : αφενός να υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού, δηλαδή το Σύνταγμα να εξουσιοδοτεί ρητά τον κοινό νομοθέτη¹⁰, και αφετέρου, όπως και για τους ευθέως συνταγματικούς περιορισμούς, να τηρείται η αναλογικότητα¹¹ Η επιφύλαξη του νόμου (reserve de loi, Volbehalt des Gesetzes) κλασικό θέμα του συνταγματικού δικαίου.

Επιφύλαξη του νόμου είναι η ρητή εξουσιοδότηση του κοινού νομοθέτη από το Σύνταγμα, να θεσπίσει περιορισμούς στο θεμελιώδες δικαίωμα. Η επιφύλαξη του νόμου αποτελεί προϋπόθεση επιτρεπτού του νομοθετικού περιορισμού του ατομικού δικαιώματος. Ο νομοθετικός περιορισμός του δικαιώματος πρέπει όχι μόνο να στηρίζεται σε μια τέτοια επιφύλαξη νόμου, αλλά και να καλύπτεται πλήρως από αυτή. Με άλλα λόγια, ο νόμος μπορεί να περιορίζει το δικαίωμα μόνο εφόσον υπάρχει ειδική εξουσιοδότηση του συντακτικού νομοθέτη, δηλαδή επιφύλαξη νόμου.

Συχνά ο νόμος στον οποίο αναφέρεται το Σύνταγμα υπάρχει ήδη σαν θετός κανόνας δικαίου ή το Σύνταγμα συνιστά τη θέσπιση του¹² Η επιφύλαξη του νόμου στις διατάξεις για τα δικαιώματα δεν οδηγεί απαραίτητα σε περιορισμό τους αλλά συχνά προβλέπει ένα νόμο με απαραίτητες ρυθμίσεις για την πρακτική εφαρμογή του δικαιώματος.

10 Ράϊκος Α. , όπ. Παρ., σελ. 197, Τσάτσος Δ. , όπ. Παρ., σελ. 240

11 Για την αρχή της αναλογικότητας γίνεται λόγος σε χωριστό κεφάλαιο

12 Βεγλέρης Φ., όπ. Παρ., σελ. 14

4.2.. Γενική και ειδική επιφύλαξη

Οι επιφυλάξεις του νόμου χωρίζονται γενικές και ειδικές. Γενικές είναι οι επιφυλάξεις εκείνες που εξουσιοδοτούν το νομοθέτη για περιορισμό του δικαιώματος για οποιοδήποτε επιτρεπτό συνταγματικά δημόσιο σκοπό, χωρίς να ορίζουν εκ των προτέρων το περιεχόμενο αυτού του νόμου όπως για παράδειγμα το άρθρο 5 § 3, το 9 § 1 εδ γ, το 12 § 1, το 14 § 1 κ.λπ.. Η γενική επιφύλαξη νόμου εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση. Αντίθετα στην περίπτωση των ειδικών επιφυλάξεων ο συντακτικός νομοθέτης προκαθορίζει για τον κοινό νομοθέτη ένα αυστηρότερο πλαίσιο δράσης, ορίζοντας ρητά τον δημόσιο εκείνο σκοπό που θα εξυπηρετήσει ο περιορισμός¹³ σχεδιάζοντας από πριν τον τρόπο και τα όρια του περιορισμού, όπως για παράδειγμα τα άρθρα 4 § 3 εδ β, 11 § 2 εδ β, 14 § 6 κ.λπ.. Γνήσιους λοιπόν νομοθετικούς περιορισμούς περιέχει η ειδική νομοθετική επιφύλαξη νόμου.

4.3.. Νόμος ειδικός

Σε κάθε περίπτωση ο νόμος αυτός πρέπει να είναι συνταγματικός και δεν μπορεί να δοθεί εξουσιοδότηση εν λευκώ. Αν ο συντακτικός νομοθέτης δεν ορίσει ρητά επιφύλαξη για περιορισμό, ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να εισάγει περιορισμό εκτός αν η δυνατότητα αυτή προκύπτει από τη συνδυασμένη εφαρμογή περισσότερων συνταγματικών διατάξεων. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η απαίτηση ο νόμος να είναι ειδικός. Στην πράξη η πρόσθεση του επιθέτου «ειδικός» στην επιφύλαξη του νόμου έχει μακρά ιστορία και φανερώνει την ελευθερία που δίδεται στο νομοθέτη να περιορίζει τα δικαιώματα. Η ρήτρα αυτή δεν ανατρέπει το χαρακτήρα του νόμου ως γενική και αφηρημένη ρύθμιση ώστε ο νόμος να ρυθμίζει εξειδικευμένα άτομα και καταστάσεις. Προκειμένου να αποφευχθούν τέτοιοι παραλογισμοί που ταυτόχρονα έρχονται σε αντίθεση και με την αρχή της ισότητας η μόνη εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι ότι το Σύνταγμα θέλει στο νόμο που θα ψηφιστεί με βάση τη συγκεκριμένη εξουσιοδότηση να ρυθμίζεται αμιγώς το συγκεκριμένο ζήτημα και να μην παρεισφρέουν κατά τη συνήθη νομοπαρασκευαστική πρακτική άσχετες διατάξεις.

¹³Χρυσόγονος Χ.Κ., όπ. παρ., σελ. 75-76, Ράϊκος Α., όπ. παρ., σελ. 198 - 199.

Το αίτημα αυτό εκφράζεται ρητά στο άρθρο 74 § 5 που όμως με βάση το ίδιο άρθρο ανήκει στα *interna corporis* της Βουλής και άρα δεν ελέγχεται δικαστικά. Πάντως ορθότερο θα ήταν να ελέγχεται από το δικαστήριο η ειδικότητα του νόμου όταν αυτή γίνεται απαιτητή από την συγκεκριμένη διάταξη από την οποία προέρχεται η εξουσιοδότηση. Δεν αποκλείεται πάντως η έννοια του ειδικού να καλύπτει διαφορετικό νόημα από διάταξη σε διάταξη. Έτσι ο ειδικός νόμος του άρθρου 4 § 4 μάλλον σχετίζεται με συγκεκριμένες θέσεις εργασίας για αλλοδαπούς σε αντίθεση με τον κανόνα που θέλει Έλληνες σε δημόσιες υπηρεσίες. Ακόμη οι ειδικοί νόμοι του άρθρου 18 σχετίζονται με την ειδική ρύθμιση του καθεστώτος ορισμένων χώρων σχετικά με τη διάθεση τους σε σχέση με το γενικό καθεστώς. Ακόμη ένα παράδειγμα είναι εκείνο του άρθρου 16 § 5 όπου με τη χρήση του όρου ειδικός υπονοείται ότι οι φοιτητικοί σύλλογοι δεν υπόκεινται στις διατάξεις για τις ενώσεις ή τα σωματεία. Στις περισσότερες περιπτώσεις το Σύνταγμα καθιστά σαφές ποιο θέλει να είναι το περιεχόμενο του κοινού νόμου όπως λόγου χάρη στο άρθρο 7 § 2 είναι αυτονόητο ότι η ρύθμιση του νόμου θα αφορά στις αξιόποινες πράξεις και τον κολασμό τους. Σε αρκετές άλλες όμως φαίνεται το Σύνταγμα να περιέχει μια γενική μόνο σύσταση και διακήρυξη με ελάχιστους θετικούς κανόνες αφήνοντας ουσιαστικά ελεύθερο τον κοινό νομοθέτη να πράξει κατά βούληση όπως στην περίπτωση της γενικής και εξαγγελτικής διατύπωσης των άρθρων 21 ως 23 για τα κοινωνικά δικαιώματα όπου δεν γίνεται καν λόγος περί νόμου αλλά περί κράτους. Αυτές οι περιπτώσεις χαρακτηρίζονται και ως έμμεσες επιφυλάξεις νόμου. Οι υποχρεώσεις αυτές του κράτους είναι νομικές και οι διατάξεις δεν έχουν απλώς εξαγγελτικό χαρακτήρα, δεν έχουν όμως ταυτόχρονα και θετικό περιεχόμενο. Η εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής μπορεί να προσκρούει σε άλλα δικαιώματα και ο μόνος τρόπος για να λυθεί ο γόρδιος δεσμός είναι να γίνει δεκτό ότι στις συγκεκριμένες περιπτώσεις ο νομοθέτης νομιμοποιείται έμμεσα να περιορίσει ορισμένα δικαιώματα.

4.4.. Νόμος τυπικός ή ουσιαστικός;

Τυπικός νόμος είναι η πράξη των νομοθετικών οργάνων του κράτους δηλαδή κατά το ισχύον δίκαιο η πράξη που ψηφίζει η Βουλή και κυρώνει, εκδίδει και δημοσιεύει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ουσιαστικός νόμος είναι κάθε πράξη οργάνου του κράτους που θεσπίζει κανόνα δικαίου¹⁴ Η κρατούσα άποψη σε θεωρία και νομολογία είναι ότι ο νομοθέτης μπορεί να μεταβιβάσει στη διοίκηση την από το Σύνταγμα εξουσία του να περιορίσει κάποιο δικαίωμα, χωρίς την ανάγκη ειδικής εξουσιοδότησης από το Σύνταγμα¹⁵ δηλαδή αρκεί ουσιαστικός νόμος, αλλά έντονη είναι και η αμφισβήτηση που δέχεται. Πάντως ούτε από την κρατούσα άποψη δεν γίνεται δεκτή η δυνατότητα περιορισμού των δικαιωμάτων με νόμο πλαίσιο, όπως αυτό προκύπτει από το συνδυασμό των διατάξεων 72 § 1 και 43 § 5¹⁶ Ευθύς αμέσως θα αναπτυχθούν σύντομα τα επιχειρήματα των δύο πλευρών. Πρέπει εδώ να σημειωθεί και μια τρίτη άποψη που θέλει το όλο ζήτημα να λύνεται στα πλαίσια της ερμηνείας της κάθε επιμέρους διάταξης¹⁷ ενώ το Συμβούλιο της Επικρατείας σε πρόσφατη νομολογία του¹⁸ για περιπτώσεις βαθείας επέμβασης σε δικαίωμα ορίζει ότι απαιτείται τυπικός νόμος ή διάταγμα ειδικής εξουσιοδότησης¹⁹

¹⁴Μάνεσης Α., όπ. παρ., σελ. 67.

¹⁵Δέδες Χ., *Η έννοια του όρου «νόμος» εις τας ποινικάς διατάξεις του Συντάγματος*, ΝοΒ 1975, σελ.235.

¹⁶Δαγτόγλου Δ.Π., όπ. παρ., σελ. 188, Χρυσόγονος Χ.Κ., όπ. παρ., σελ. 81, Βλάχος Γ., *Η επιφύλαξη του νόμου και τα θεμελιώδη δικαιώματα στο Ελληνικό Σύνταγμα της 11ης Ιουνίου 1975*, ΕΔΔΔ 1982, σελ. 299.

¹⁷Χρυσόγονος Χ.Κ., όπ. παρ., σελ. 77, Τσάτσος Δ., όπ. παρ., σελ. 245.

¹⁸ΣτΕ 2379/89, ΕλλΔνη 1991, 400, ΣτΕ 39/91, 250, ΣτΕ 2089/91, ΔιΔικ 1992, 561, ΣτΕ 2790/93, ΔιΔικ 1994, 1125.

¹⁹Χρυσόγονος Χ.Κ., όπ. παρ., σελ. 79.

4.5. Επιφύλαξη υπέρ δικαστικών - διοικητικών αρχών

Ο περιορισμός με βάση αυτήν την επιφύλαξη μπορεί να Σπανιότερη από την επιφύλαξη υπέρ του νόμου είναι στο ελληνικό Σύνταγμα η επιφύλαξη υπέρ των διοικητικών ή δικαστικών αρχών. Υπάρχουν δηλαδή διατάξεις που απευθύνονται στις διοικητικές ή τις δικαστικές αρχές και τους παρέχουν εξουσία περιορισμού της ασκήσεως ορισμένου δικαιώματος ή ελευθερίας στις ειδικές περιπτώσεις χωρίς να υπάρχει ανάγκη προηγούμενης παρεμβάσεως του νόμου. Έτσι το άρθρο 11 παρ.2 παρέχει απ' ευθείας στην αστυνομική αρχή δύο δικαιώματα να παρίσταται στις δημόσιες συναθροίσεις και να τις απαγορεύει με «αιτιολογημένη απόφαση... αν εξαιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος... ή αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής, ζωής, όπως ο νόμος ορίζει». Είναι φανερό ότι εδώ η παραπομπή στο νόμο είναι δευτερεύουσα και δεν έχει να προσθέσει στον ορισμό του Συντάγματος παρά επουσιώδεις διατυπώσεις, που δεν μπορούν να θίξουν τη διακριτική εξουσία της αστυνομικής αρχής ούτε για την εκτίμηση της ανάγκης της απαγορεύσεως ούτε για την εκλογή του μέσου. Παράλληλα, το άρθρο 12 παρ.2 παραδίδει στην κρίση της διοικητικής αρχής (Νομάρχη) και του δικαστηρίου την εκτίμηση της βαρύτητας των διατάξεων του Νόμου ή του Καταστατικού που είναι ικανή να δικαιολογήσει διάλυση σωματείου. Επίσης, το άρθρο 14 παρ.3 καθιστά αρμόδιο τον Εισαγγελέα να αποφασίζει αν θα γίνει κατάσχεση εφημερίδων μετά την κυκλοφορία σε τρεις από τις τέσσερις περιπτώσεις που την επιτρέπει κατ' εξαίρεση το γράμμα του Συντάγματος (προσβολή θρησκείας, προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας, δημοσιεύματα που αφορούν τις ένοπλες δυνάμεις ή έχουν ως σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος κλπ.). Βέβαια πρέπει να παρατηρήσουμε ότι οι επιφυλάξεις υπέρ της διοικητικής ή δικαστικής αρχής, που σωστά ο Βργλέρης²⁰ άγει σε ιδιαίτερη περίπτωση περιορισμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, διαφέρουν ριζικά από την επιφύλαξη του νόμου, κάτι που δεν το παρατήρησε. Η επιφύλαξη του νόμου έχει χαρακτήρα γενικό και κανονιστικό, περιορίζοντας το ίδιο το πεδίο προστασίας του δικαιώματος. Αντίθετα, η παρέμβαση εδώ του διοικητικού ή του δικαστικού οργάνου είναι παρέμβαση ad hoc, που ισχύει για τη συγκεκριμένη μόνο περίπτωση.

²⁰ Βεγλέρης Θ. Φαίδων, «Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1982, σελ. 25-26.

4.6. Περιορισμός ανεπιφύλακτων δικαιωμάτων

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, για να περιοριστεί ένα συνταγματικό δικαίωμα απαιτείται να υπάρχει ο περιορισμός αυτός στο συνταγματικό κείμενο ή να υπάρχει σχετική επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Υπάρχουν ωστόσο δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα ακέραια, χωρίς περιορισμούς και επιφυλάξεις, οπότε και τους απονέμεται ο χαρακτηρισμός «απόλυτα ή ανεπιφύλακτα δικαιώματα»²¹ Τέτοια δικαιώματα είναι εκείνα των άρθρων 2 § 1, 4 §§ 1, 2 και 5, 5 § 2 εδ 2, 7 § 3 εδ 1 και 2, 11 § 1, 13 § 1, 22 § 1 εδ 2. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα αν αυτά τα δικαιώματα είναι δυνατόν να περιοριστούν με οποιοδήποτε τρόπο.

Σχετικά με τα ανεπιφύλακτα δικαιώματα τίθεται το ζήτημα, αν είναι επιτρεπτοί νομοθετικοί περιορισμοί των δικαιωμάτων αυτών. Το ζήτημα αυτό πρέπει κατ' αρχήν να λυθεί αποφαστικά. Ο κοινός νομοθέτης μπορεί να περιορίζει ένα ατομικό δικαίωμα μόνο εφόσον και καθόσον η προστατεύουσα αυτό διάταξη περιλαμβάνει ρητά την επιφύλαξη νόμου. Από τη μη αναγραφή της επιφυλάξεως νόμου στη σχετική διάταξη πρέπει κατ' αρχήν να συναχθεί, ότι αυτό κατοχυρώνεται απόλυτα απέναντι του κοινού νομοθέτη. Υπέρ της απόψεως αυτής συνάγεται προδήλως επιχείρημα εξ αντιδιαστολής από τις άλλες διατάξεις, οι οποίες περιέχουν την επιφύλαξη νόμου. Ο συντακτικός νομοθέτης με τη μη αναγραφή της επιφυλάξεως νόμου θέλησε προφανώς να προστατεύσει τα σχετικά δικαιώματα περισσότερο σε σύγκριση με τα άλλα, που κατοχυρώνονται υπό την επιφύλαξη νόμου.

Η αντίθετη άποψη επικράτησε στη νομολογία του ΣτΕ, συγκεκριμένα, το ΣτΕ θεωρεί επιτρεπτούς τους νομοθετικούς περιορισμούς των ελευθεριών αυτών, εφόσον είναι αντικειμενικοί και δικαιολογούνται από λόγους δημόσιου ή κοινωνικού συμφέροντος, μη εξετάζοντας αν το ά 5 παρ.1 Σ περιλαμβάνει την επιφύλαξη του νόμου ή του γενικού συμφέροντος.

Ορθή είναι φυσικά η πρώτη άποψη σύμφωνα με την οποία ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να περιορίζει κατά οποιοδήποτε τρόπο τα χωρίς την επιφύλαξη του νόμου κατοχυρούμενα ατομικά δικαιώματα. Η αντίθετη άποψη, που θεωρεί αυτονόητη την επιφύλαξη του νόμου ή την αντικαθιστά με τη γενική ρήτρα του δημοσίου συμφέροντος, οδηγεί αναγκαίως στη σχετικοποίηση και έτσι την ευρεία αποδυνάμωση των δικαιωμάτων αυτών.

²¹ Χρυσόγονος Χ.Κ., όπ. παρ., σελ. 83, Τσάτσος Δ., όπ. παρ., σελ. 261.

5. ΟΡΙΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ

Ο κοινός νομοθέτης όταν με βάση την επιφύλαξη νόμου επιβάλλει περιορισμούς στα συνταγματικά δικαιώματα δεν είναι στο έργο του αυτό ανεξέλεγκτος. Υπάρχουν όρια που τον δεσμεύουν διασφαλίζοντας ταυτόχρονα και την ουσιαστική προστασία των δικαιωμάτων. Τα όρια αυτά (Schranken-Schranken) μπορεί να θέτονται ρητά από το Σύνταγμα ή να είναι γενικά όρια της περιοριστικής δράσης του νομοθέτη. Τα όρια γενικά προκύπτουν από την εφαρμογή της αιτιώδους σχέσης θεσμού και δικαιώματος και στην γενικότερη έκφραση τους, όριο των περιορισμών θεωρείται και η απαγόρευση οποιουδήποτε περιορισμού στη γενική κυριαρχική και διαπροσωπική σχέση. Τόσο η εισαγωγή όσο και η έκταση των περιορισμών στην ειδική σχέση εξαρτάται από την αιτιώδη συνάφεια

5.1. Η αρχή της αναλογικότητας

Η αρχή αυτή αναγνωρίστηκε ρητά από τη νομολογία του ΣτΕ από το 1984, ενώ υπονοούνται και σε παλιότερες αποφάσεις. Συμπυκνώνεται στην απαίτηση «οι εκ μέρους του νομοθέτου και της διοικήσεως επιβαλλόμενοι περιορισμοί εις την άσκησιν των ατομικών δικαιωμάτων να είναι μόνο οι αναγκαίοι και να συνάπτονται προς τον υπό του νόμου επιδιωκόμενον σκοπόν». Ήδη το νέο εδάφιο δ' της παρ.1 του άρθρου 25 Σ. καθιερώνει ρητά, μετά την αναθεώρηση του 2001, την αρχή αυτή, χωρίς όμως να παρέχει περαιτέρω διευκρινίσεις και χωρίς να απαντά²² στα ειδικότερα προβλήματα, τα οποία σχετίζονται με την εφαρμογή της.

Σύμφωνα με την αρχή αυτή ο περιορισμός ενός δικαιώματος είναι επιτρεπτός όταν μεταξύ του νόμιμου σκοπού που επιδιώκει ο περιορισμός και της έντασης, έκτασης και διάρκειας του συγκεκριμένου περιορισμού υπάρχει εύλογη σχέση ως προς τρία εννοιολογικά στοιχεία: την προσφορότητα, την αναγκαιότητα και την αναλογία περιορισμού και σκοπού. Πιο απλά τα συνταγματικά δικαιώματα περιορίζονται εφόσον είναι απολύτως αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου δημόσιου σκοπού. Αν η αναγκαιότητα αυτή δεν προκύπτει με ασφάλεια τότε ο περιορισμός είναι ανεπίτρεπτος και αν επιβληθεί, αυθαίρετος. Ισχύει δηλαδή η αρχή *in dubio pro libertate*.

²²Χρυσόγονος Χ. Κώστας, όπ. Π. σελ.. 92

5.2. Απαγόρευση καταχρηστικής επιβολής περιορισμών

Το «δικαίωμα» της νομοθετικής εξουσίας να περιορίζει τα συνταγματικά δικαιώματα υπόκειται στον έλεγχο του άρθρου 25 § 3 που ορίζει ότι δεν επιτρέπεται η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος. Έτσι δεν επιτρέπεται η καταχρηστική επιβολή περιορισμών των δικαιωμάτων. Στο άρθρο 18 της ΕΣΔΑ ρυθμίζεται σαφώς ότι οι περιορισμοί που επιτρέπονται από τη σύμβαση μπορούν να εφαρμοστούν μόνο για την επίτευξη του σκοπού για τον οποίο καθιερώθηκαν. Ο κανόνας αυτός δεσμεύει όχι μόνο τη διοίκηση αλλά και τα δικαστήρια και τον νομοθέτη.

5.3. Απαραβίαστος πυρήνας του δικαιώματος

Κάθε δικαίωμα έχει ένα πυρήνα (τον εσωτερικό κύκλο) στον οποίο ο, από το Σύνταγμα εξουσιοδοτημένος να περιορίζει το δικαίωμα, νομοθέτης δεν έχει πρόσβαση²³ Στην Ελλάδα²⁴ κολουθώντας τη θέση του γερμανικού συνταγματικού δικαστηρίου δεχόμαστε ως ορθή τη θεωρία της απόλυτης προστασίας του ουσιαστικού πυρήνα του συνταγματικού δικαιώματος²⁵. Άντως στο ελληνικό Σύνταγμα ο πυρήνας του δικαιώματος δεν προστατεύεται από κάποια γενική διάταξη αλλά υπάρχει σαν μνεία σε επιμέρους διατάξεις, στοιχείο που όμως δεν εμποδίζει την γενική εφαρμογή της προστασίας του όπως γίνεται στην πράξη εδώ και χρόνια. Γενική προστασία μπορεί να θεωρηθεί ότι προσφέρει το άρθρο 2 § 1 υπό την έννοια ότι η ανθρώπινη αξία που είναι απαραβίαστη επιβάλλει την ανεμπόδιστη λειτουργία της ουσίας έστω των δικαιωμάτων²⁶ Επιπλέον στο ίδιο συμπέρασμα οδηγούμαστε και μέσω του άρθρου 25 που θέλει το άτομο όχι ανεξάρτητη μονάδα αλλά κοινωνό.

²³ Μάνεσης Α., όπ. παρ., σελ. 77.

²⁴ ΣχΕ 4129/80, ΤοΣ 1981, 681, ΣχΕ 903/81, ΤοΣ 1981, 701, ΣχΕ 1503/82, ΤοΣ 1982, 576, ΣχΕ 1502/84, ΣχΕ 2918/86, ΑΠ 794/76, ΤοΣ 1977, 173, ΑΠ 1241/76, ΤοΣ 1976, 176, ΑΠ 926/79, ΕΕΝ 1979, 737, ΣχΕ 2040/77, ΤοΣ 1978, 457, ΣχΕ 780/81, ΤοΣ 1982, 74, ΣχΕ 3621/81, ΤοΣ 1982, 283, ΣχΕ 2753/88, ΤοΣ 1989, 149, ΣχΕ 2930/89, ΤοΣ 1989, 478, ΣχΕ 2209/77, ΤοΣ 1977, 636, ΔΕΑ 311/80, ΤοΣ 1980, 234, ΣχΕ 780/81, ΣχΕ 2956/83, ΤοΣ 1983, 701 κ.ά.

²⁵ Τσάτσος Δ., όπ. παρ., σελ. 249.

²⁶ Δαγχόγλου Δ.Π., όπ. παρ., σελ. 207 - 208.

Σχετικά με τον πυρήνα του δικαιώματος τίθεται μια σειρά ερωτημάτων · πρώτα από όλα αν η αρχή αυτή ισχύει για κάθε συγκεκριμένο υποκείμενο του δικαιώματος σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση που το αφορά, με άλλα λόγια αν υπάρχει α priori ένας απόλυτος πυρήνας καθενός συνταγματικού δικαιώματος που να μην επιτρέπεται να θιγεί σε καμία περίπτωση ή μήπως πρόκειται για σχετική έννοια και το περιεχόμενο της μπορεί να προσδιορισθεί μόνο εν όψει της κρινόμενης κάθε φορά περίπτωσης²⁷ Αν γίνει δεκτή η σχετικότητα τότε η θεωρία του πυρήνα ταυτίζεται πρακτικά με την αρχή της αναλογικότητας, ενώ η ελληνική νομολογία²⁸ έχει την απόλυτη έννοια χωρίς εξαιρέσεις. Επιπλέον διατυπώθηκαν δύο διαφορετικές θεωρίες σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας του πυρήνα και την έκτασή του. Σύμφωνα με την υποκειμενική πρόκειται για τον πυρήνα της αξίωσης που έχει ο φορέας του ενώ σύμφωνα με την αντικειμενική για τη λειτουργία του συνολικά στην κοινωνική ζωή. Για την πλήρη και επαρκή προστασία των δικαιωμάτων δεν μπορεί να γίνει δεκτή μόνο η μία από τις δύο²⁹.

²⁷ Χρυσόγονος Χ.Κ., όπ. παρ., σελ. 96, Τσάχσος Δ., όπ. παρ., σελ. 250.

²⁸ Ράϊκος Α., όπ. παρ., σελ. 206.

²⁹ Χρυσόγονος Χ.Κ., όπ. παρ., σελ. 98.

5.4. Αντικειμενικός και απρόσωπος χαρακτήρας του νόμου

Το ελληνικό Σύνταγμα Κατά πάγια άποψη της γερμανικής θεωρίας και νομολογίας, και όπως σωστά υποστηρίζει ο Α.Μάνεσης, οι νόμοι που περιορίζουν, κατά συνταγματική εξουσιοδότηση, θεμελιώδες δικαίωμα, πρέπει να έχουν αντικειμενικό και απρόσωπο χαρακτήρα και ιδίως να μην εισάγουν διακρίσεις που θα αντέβαιναν στη συνταγματική αρχή ισότητας του νόμου απέναντι των πολιτών και της ισότητας των πολιτών μπροστά στο νόμο. Σε αντίθεση με το γερμανικό σύστημα το ελληνικό Σύνταγμα δεν περιλαμβάνει διάταξη που να επιτάσσει αυτά τα χαρακτηριστικά. Αντίθετα, όπου ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε να αποφύγει τη νομοθετική λήψη ατομικών μέτρων που πρακτικά είναι πολύ συνηθισμένα περιέλαβε ειδική μνεία³⁹ Το ατομικό της ρύθμισης αφορά σε ρύθμιση εις βάρος ορισμένου προσώπου και όχι για συγκεκριμένη περίπτωση που βεβαίως μπορεί να περιοριστεί. Πάντως η διάκριση απρόσωπου και εξατομικευμένου κανόνα είναι δυσχερής, με εξαίρεση ορισμένες κραυγαλέες περιπτώσεις που φωτογραφίζουν πρόσωπα⁴⁰.

5.5. Κοινωνικά όρια και λόγοι δημοσίου συμφέροντος

Κατά την έννοια του άρθρου 25 ο πολίτης δεν είναι άτομο αλλά κοινωνός και με αυτή τη λογική κατάταξης το πλαίσιο δράσης του καθορίζεται από το πλαίσιο που μπορεί να του επιτρέψει η κοινωνική συλλογική λειτουργία. Ειδικά στο Σύνταγμα τα ατομικά δικαιώματα δέχονται περιορισμούς στα πλαίσια των κοινωνικών ορίων του κοινωνικού κράτους που θεσπίζεται στα άρθρα 21 και 22. Ενόψει ενός εκ των στοιχείων του άρθρου 21ο περιορισμός που αν αυτό δεν υπήρχε θα ήταν επιτρεπτός, εν προκειμένω απαγορεύεται. Έτσι τα δικαιώματα δεν μπορούν να περιοριστούν λόγω ασθενείας ή γήρατος εκτός αν επιτρέπεται ή απαιτείται από άλλη συνταγματική διάταξη⁴¹.

Ταυτόχρονα διατυπώνεται πολλές φορές νομολογιακά η απαίτηση να δικαιολογείται ο περιορισμός από λόγους γενικού συμφέροντος⁴². Η επίκληση αυτή συνήθως χρησιμοποιείται για επιβολή περιορισμών παρά για θέση ορίων σε αυτούς⁴³.

³⁹ Δαγτόγλου Δ.Π., όπ. παρ., σελ. 209.

⁴⁰ Χρυσόγονος Χ. Κ., όπ. Παρ., σελ. 86

⁴¹ Δαγτόγλου Δ.Π., όπ. παρ., σελ. 208.

⁴² ΣτΕ 2112/84, ΤοΣ 1985, 63, ΣτΕ 475/89, ΤοΣ 1989, 133, ΣτΕ 664/90, ΕλλΔνη 1991, 897,

ΣτΕ 150/90, ΝοΒ 1991, 142, ΣτΕ 906/95, ΤοΣ 1996, 512.

⁴³ Χρυσόγονος Χ.Κ., όπ. παρ., σελ. 88-91.

Γίνεται συνήθως ως μνεία στο νομοθέτη και τη διοίκηση ότι το γενικό συμφέρον θα μπορούσε να οδηγήσει σε περιορισμό των δικαιωμάτων ή ως διαπίστωση έλλειψης του και άρα ως απαράδεκτης περιστολής ελευθεριών. Σε ορισμένες συνταγματικές διατάξεις (17 § 1, 24 § 1 εδ ε κ.ά.) αναφέρεται το γενικό συμφέρον ως λόγος περιορισμού των δικαιωμάτων χωρίς όμως να καθιερώνεται ως γενική αρχή. Αν γίνει δεκτή μια τέτοια αρχή τελικά τα δικαιώματα θα ισχύουν τότε μόνο που δεν επηρεάζουν το κράτος, το δημόσιο και γενικό συμφέρον κατά τη διατύπωση αυτή. Εξάλλου ταυτόχρονα δεν υπάρχει συνταγματικό έρεισμα για τον δικαστή ώστε να επιβάλει στο νομοθέτη να περιορίζει τα δικαιώματα όταν και μόνο όταν υπάρχει λόγος δημοσίου συμφέροντος.

6. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

6.1. Ζωή

Κατά τη διατύπωση του άρθ. 5 παρ.2 Σ, η προστασία της ζωής είναι «απόλυτη»⁴⁴. Αυτό δεν σημαίνει ότι το δικαίωμα δεν έχει περιορισμούς. Η προφανέστερη από τις εξαιρέσεις από το δικαίωμα της ζωής που προβλέπει το ίδιο το Σύνταγμα είναι η ποινή του θανάτου. Μέχρι πριν την αναθεώρηση του 2001, η θανατική ποινή παρότι είχε καταργηθεί νομοθετικά⁴⁵, εξακολουθούσε να είναι συνταγματική. Το Σύνταγμα πλέον ορίζει ότι η θανατική ποινή μπορεί να επιβληθεί μόνο για κακουργήματα, όπου προβλέπεται από το νόμο, σε καιρό πολέμου και σε σχέση με αυτόν.

Στον ίδιο προβληματισμό υπάγεται και το ζήτημα της χρήσης όπλων από αστυνομικούς. Η χρήση αυτή οφείλει να γίνεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις και κυρίως για λόγους προστασίας της ζωής των αστυνομικών οργάνων ή ιδιωτών και υπό την απαράβατη προϋπόθεση της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας⁴⁶. Σχετικά εκδόθηκε ο πρόσφατος νόμος 3169/2003 με τίτλο «Οπλοφορία, χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς, εκπαίδευση τους σε αυτά και άλλες διατάξεις»⁴⁷. Το δικαίωμα της ζωής δεν υπόκειται σε αναστολή κατά το αρ. 48 παρ. 1 Σ.

⁴⁴ Κατρούγκαλος Γ., *όπ. παρ.*, σελ. 33.

⁴⁵ Δαγτόγλου Δ.Π., *όπ. παρ.*, σελ. 241.

⁴⁶ Παπαϊωάννου Ζ., *Περιεχόμενο και άσκηση της αστυνομικής εξουσίας*, 2004, κεφ. 2.

⁴⁷ Δημητρόπουλος Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα, 2005, σελ. 58. *ϊ5ΐ ΣτΕ 10/2003, ΝοΒ 2003, 887.*

6.2. Ελευθερία τύπου

Σημαντική και πολιτικά επίκαιρη είναι η μεταβολή που επέφερε η τελευταία αναθεώρηση που κινήθηκε στην κατεύθυνση της διασφάλισης της περιβόητης διαφάνειας και πάταξης της διαπλοκής. Το νέο άρθρο 14 ορίζει αναλυτικά την δημοσιότητα των στοιχείων των μέσων μαζικής ενημέρωσης και το ασυμβίβαστο μεταξύ ιδιοκτησίας τέτοιου μέσου και εργολήπτη δημόσιων έργων. Για την εφαρμογή της διάταξης προβλέπεται η έκδοση νόμου.

6.3. Ελευθερία γνώμης

Είναι δυνατή η αναστολή της ελευθερίας της γνώμης κατά το αρ. 48 Σ. Το Σύνταγμα προβλέπει περιορισμούς (άρ. 29 § 3) στο δικαίωμα αυτό για ορισμένες κατηγορίες υπηρετών του, στο πλαίσιο ειδικών κυριαρχικών σχέσεων, οι οποίοι αφορούν κυρίως στην πολιτική και κομματική έκφραση⁴⁸. Συγκεκριμένα απαγορεύεται απολύτως τέτοια έκφραση υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος στους δικαστικούς λειτουργούς και σε όσους υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις σε κάθε περίπτωση και στα σώματα ασφαλείας και στους υπαλλήλους του Δημοσίου, των ΟΤΑ, των ΝΠΔΔ ή δημόσιων επιχειρήσεων ή επιχειρήσεων ΟΤΑ κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

6.4. Ελευθερία τέχνης

Η ελευθερία της τέχνης, όπως κάθε δικαίωμα δεν είναι και δεν πρέπει να εξετάζεται απομονωμένα, αλλά μέσα στο πλαίσιο, που διαγράφει το σύνολο των συνταγματικών ρυθμίσεων. Η παρατήρηση αυτή, που έχει άλλωστε γενικότερη σημασία έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ελευθερία της τέχνης. Και τούτο διότι πολλές φορές καλλιεργείται η εσφαλμένη αντίληψη, ότι η ελευθερία της τέχνης παρέχει ένα είδος «καλλιτεχνικής ασυλίας» και επιτρέπει ενέργειες που κάτω από άλλες συνθήκες, δηλαδή «εκτός τέχνης» δεν θα ήταν επιτρεπτές. Ωστόσο, η ελευθερία της τέχνης ως αντικειμενική συνταγματική αρχή και ως συνταγματικό δικαίωμα εμφανιζόμενη στο πλαίσιο της γενικής κυριαρχικής σχέσης κράτους-πολιτών ή και της γενικής κοινωνικής σχέσης μεταξύ των πολιτών, υπόκειται στις γενικές οριοθετήσεις, που θέτει ο συνταγματικός νομοθέτης.

48 Κόρσος Δ., *Υπάρχει εκ του Συντάγματος πλαίσιο ελευθερίας των δημόσιων διοικητικών υπαλλήλων προς εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων;*, ΤοΣ 1987, 253, 235επ.

Πέρα από τη γενική (κυριαρχική ή κοινωνική) σχέση και στο πλαίσιο μικροτέρων έννομων σχέσεων ή θεσμών, η καλλιτεχνική ελευθερία υπόκειται στους περιορισμούς, που επιβάλλονται από την αιτιώδη συνάφεια. Έτσι η παραγγελία έργου τέχνης στο πλαίσιο σύμβασης, σύμφωνα με κανόνες συγκεκριμένης τεχνοτροπίας, περιέχει οπωσδήποτε δεσμεύσεις της ελευθερίας της τέχνης, ως ελευθερίας καλλιτεχνικής δημιουργίας. Πρόκειται για απλό περιορισμό του θεμελιώδους δικαιώματος, καθόσον αποτελεί αντικειμενικά αναγκαίο όρο για την εκπλήρωση θεμιτής παροχής, βρίσκεται δηλαδή σε σχέση αντικειμενικής αιτιώδους συνάφειας με το αντικείμενο της σύμβασης, με αυτή την ίδια τη φύση και το περιεχόμενο της θεμιτής παροχής.

6.5. Θρησκευτική ελευθερία

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει ρητά στο άρθρο 13 παρ.1 εδ. α' το απαραβίαστο της θρησκευτικής συνείδησης⁴⁹ και δεν προστατεύει ειδικά τις μερικότερες μορφές θρησκευτικής δράσης εκτός της λατρείας. Θέμα που γέννησε αμφισβητήσεις είναι η υποχρέωση ορκοδοσίας (άρ. 13 § 5). Κατ' αρχήν συνταγματικά είναι επιτρεπτή η επιβολή του όρκου με νόμο, αλλά δεν διευκρινίζεται αν ο όρκος αυτός είναι θρησκευτικός ή / και πολιτικός. Σε κάθε περίπτωση ο εξαναγκασμός αυτός οδηγεί σε ακούσια εξωτερίκευση της θρησκευτικής πίστης. Επομένως δεν φαίνεται συνταγματική η επιβολή θρησκευτικού όρκου. Τα λιμνάζοντα νερά κίνησε η νομολογιακή περίπτωση Δεσποτόπουλου⁵⁰ που δέχτηκε τον πολιτικό όρκο χωρίς όμως να πάρει θέση στο ζήτημα.

49 ΑΠ 20/2001, ποινΧρ 2002, 403.

50 Υπόθεση Δεσποτόπουλου, 3796/1979, ΠοινΧρ 1979, 508-ομοίως ΠλημΘες 23161/1978, ΠοινΧρον 1979, 179

6.6. Σύλληψη και προσωρινή κράτηση

Η καταδίωξη, η σύλληψη και η φυλάκιση είναι δυνατές στις περιπτώσεις, που επιτρέπει ο κοινός νομοθέτης. Το Σύνταγμα εξουσιοδοτεί τον κοινό νομοθέτη να εισάγει περιορισμούς του ατομικού δικαιώματος. Η ρητή αυτή εξουσιοδότηση δεν περιέχει «ελεύθερη εντολή» προς τον κοινό νομοθέτη να ρυθμίσει κατά βούληση εξαιρέσεις επιτρεπόμενης σύλληψης κλπ. Ο περιορισμός τότε μόνο είναι δυνατός, εφόσον και κατά το μέτρο, που είναι απαραίτητος. Άξια αναφοράς είναι η περίπτωση προσωποκράτησης για χρέη προς το δημόσιο ⁵¹

6.7. Συνδικαλιστική ελευθερία - απεργία

Η απεργία αποτελεί το κύριο, νόμιμο, μέσο στα χέρια των εργατών για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Ωστόσο το δικαίωμα στην απεργία δεν είναι αυτονόητο για όλους τους εργαζομένους. Απαγορεύεται η απεργία, με οποιαδήποτε μορφή, στους δικαστικούς λειτουργούς και σ' αυτούς που υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας, και όπως λογικά συνάγεται και στις ένοπλες δυνάμεις. Άλλες περιπτώσεις ρυθμίζονται στο άρθρο 23 § 2, πάντως οι περιορισμοί δεν μπορούν να φτάσουν ως το σημείο κατάργησης του δικαιώματος.

6.8. Δικαίωμα στην εργασία

Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει και την πτυχή της δυνητικής επιλογής μη εργασίας - ανεξάρτητα από την ύπαρξη πραγματικής τέτοιας δυνατότητας στην αγορά εργασίας. Εξαιρέση αποτελεί η επίταξη εργασίας που είναι κρατική πράξη με την οποία επιβάλλεται η παροχή της προσωπικής υπηρεσίας για την κάλυψη στρατιωτικών ή κοινωνικών αναγκών.

6.9. Ιδιοκτησία

Οι περιορισμοί που επιβάλλονται στο δικαίωμα αυτό μπορεί να αφορούν είτε στον φορέα του και άρα να είναι υποκειμενικοί είτε στην έκταση εφαρμογής του και να είναι αντικειμενικοί ⁵². Σε περίπτωση περιορισμού δίνεται αποζημίωση.

⁵¹ ΔΕΑ 4/2003, ΔΕΕ 2003, 697

6.10. Οικονομική ελευθερία

Η ελευθερία αυτή περιορίζεται για χάρη του δημόσιου συμφέροντος, στοιχείο που προκύπτει τόσο από το άρθρο 5 §§1,3 όπως και από το 106 §§1,2. Το ΣτΕ έχει δεχθεί ότι είναι συνταγματική η θέσπιση δεσμεύσεων για σοβαρούς λόγους⁵³ οινωνικής ή οικονομικής υφής εφόσον δεν θίγεται το δικαίωμα στον πυρήνα του⁵⁴

6.11. Οικογένεια και γάμος

Τα δικαιώματα αυτά κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα ως ανεπιφύλακτα, και ταυτόχρονα ως αντικειμενικά (προστατεύεται δηλαδή ο θεσμός) και ως υποκειμενικά (γενούν δικαίωμα κάθε συγκεκριμένου φορέα). Οι νομοθετικοί περιορισμοί που είχαν επιβληθεί παλαιότερα και που το ΣτΕ όπως αναφέρθηκε παραπάνω δέχθηκε ως επιτρεπτούς ήταν στην πράξη απαράδεκτοι, όπως εξαρχής τόνισε η θεωρία⁵⁵ Οι περιορισμοί αυτοί προέβλεπαν για τα κατώτερα όργανα των σωμαχων ασφαλείας και χων ενόπλων δυνάμεων την άδεια σύναψης γάμου και την αφοσίωση της μέλλουσας συζύγου στα εθνικά ιδεώδη. Το κράτος όμως μπορεί να επεμβαίνει στην οικογενειακή σε ορισμένες περιπτώσεις κυρίως όσον αφορά την προστασία των παιδιών από ενδεχόμενη κακοποίηση από τους γονείς. Οι επεμβάσεις αυτές παρότι έχουν ξεκάθαρο κοινωνικό και προστατευτικό χαρακτήρα πρέπει να γίνονται με μέτρο και προσοχή απέναντι στην συνταγματική προστασία της οικογένειας. Άλλη μορφή επέμβασης, λιγότερο υλική και άμεση, είναι οι νομοθετικές ρυθμίσεις που επιδρούν στην οικογενειακή ζωή⁵⁶

⁵³ ΣχΕ 1682/2001.

⁵⁴ Μπέσιλα - Βήκα Ε., *Ο ελεύθερος ανταγωνισμός και οι περιορισμοί του*, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1998, σελ. 93.

⁵⁵ Μπέσιλα - Βήκα Ε., *Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων σύναψης γάμου και ίδρυσης οικογένειας*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα -Κομοτηνή, 1989, σελ. 126.

⁵⁶ Βιδάλης Τ., *Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και στην οικογένεια*, εκδόσεις Ανχ.

Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1996, σελ. 153.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Συνοψίζοντας όσα έχουν παρουσιαστεί στην παρούσα μελέτη καταλήγουμε στο εξής συμπέρασμα: Οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων είναι φαινόμενο έκτακτο, εφαρμόζονται δηλαδή σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις, καθώς συνίστανται στη συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου των δικαιωμάτων. Επιπλέον, δεν μπορούν να επιβληθούν αν το ίδιο το Σύνταγμα δεν επιτρέπει την επιβολή τους είτε άμεσα είτε έμμεσα με επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Παρ' όλα αυτά, δεν επιτρέπονται περιορισμοί στο πλαίσιο των γενικών έννομων σχέσεων, ενώ αντίθετα είναι ανεκτοί μόνο στο πλαίσιο των ειδικών σχέσεων. Κατά κανόνα, εφόσον ανάμεσα σε ένα θεμελιώδες δικαίωμα και θεσμό ή έννομη σχέση υπάρχει αιτιώδης συνάφεια τότε είναι επιτρεπτοί οι περιορισμοί του περιεχομένου των θεμελιωδών αυτών δικαιωμάτων. Κανόνας δηλαδή είναι η πλήρης προστασία κάθε δικαιώματος στα πλαίσια της οριοθέτησής του και κατ' εξαίρεση μπορούν να επιβληθούν περιορισμοί αν προβλέπεται από το Σύνταγμα ή τηρείται η αναλογικότητα.

Τα συνταγματικά δικαιώματα αποτελούν την θεμελιωδέστερη προστασία του ανθρώπου και γι' αυτό οι περιορισμοί τους πρέπει να αντιμετωπίζονται με προσοχή.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

Παρατίθεται η κυριότερη πρόσφατη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων σχετικά με θέματα που εμπίπτουν στο θέμα των περιορισμών των συνταγματικών δικαιωμάτων, κατά χρονολογική σειρά.

1. ΑΠ 794/76, ΤοΣ 1977, 173

Η ελευθερία του τύπου δεν είναι απεριόριστη αλλά υπάρχει και λειτουργεί μέσα στα όρια που χαράσσουν οι υφιστάμενοι νόμοι του κράτους.

2. ΣτΕ 2491/76, ΤοΣ 1976, 176 - ο γάμος του αστυνομικού

Η προϋπόθεση απόλυτης αφοσίωσης της μέλλουσας συζύγου οργάνου των σωμάτων ασφαλείας στα εθνικά ιδεώδη δεν είναι αντισυνταγματική, αλλά το σκοπό αυτό υπερβαίνει το παράνομο αίτημα για τους συγγενείς της.

3. ΣτΕ 4950/76, ΤοΣ 1977, 163 - ο γάμος του αξιωματικού

Η απαγόρευση στους κατώτερους αξιωματικούς των Σωμάτων Ασφαλείας, Λιμενικού και Πυροσβεστικής της συνάψεως γάμου άνευ άδειας του αρχηγού του Σώματος, εφόσον η μέλλουσα σύζυγος του οργάνου δεν πληροί τις προϋποθέσεις του νόμου αποτελεί συνταγματικώς ανεκτή θέσπιση περιορισμών εις το δικαίωμα ελευθέρως εκλογής συζύγου. Οι περιορισμοί αυτοί δεν αντίκεινται στο άρθρο 5 § 1 Σ που καθιερώνει το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Αυτό υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω περιορισμοί δικαιολογούνται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και πάντως δεν συνδέονται προς πολιτικά ή κοινωνικά φρονήματα των ενδιαφερομένων.

4. ΣτΕ 58/77, ΤοΣ 1977, 623

Απαγορεύεται δια νόμου η αναγκαστική απαλλοτρίωση που αφορά στην εκτέλεση κοινών έργων δημόσιας ωφέλειας, όχι όμως και έργων που έχουν γενικότερη σημασία για το κοινωνικό σύνολο ή τα εθνικά συμφέροντα.

5. ΣτΕ 395/78, ΤοΣ 1978, 176 -οι συγγενείς της συζύγου δημόσιου υπαλλήλου Το Σύνταγμα επιτρέπει τον δια νόμου περιορισμό του δικαιώματος ελεύθερης εκλογής συζύγου από δημόσιο υπάλληλο αλλά όχι και την συνεκτίμηση των φρονημάτων των συγγενών της.

6. υπόθεση Δεσποτόπουλου, 3796/1979, Ποιν Χρον 1979, 508

Ο καθηγητής της Φιλοσοφίας του δικαίου στην Πάντειο, Κ. Δεσποτόπουλος, κληθείς να καταθέσει ως μάρτυρας το 1978, δήλωσε ότι είναι χριστιανός ορθόδοξος αλλά αρνείται να δώσει τον οριζόμενο θρησκευτικό όρκο, προσφέρεται όμως να δώσει τον όρκο του άρθρου 220 παρ.2 ΚΠΔ (πολιτικός όρκος). Την άρνηση του αυτή στήριξε στο ότι θεωρεί χρέος του να είναι συνεπής προς τις επιστημονικές και ηθικές πεποιθήσεις του τις οποίες έχει υποστηρίξει γραπτά και προφορικά. Όπως υποστήριξε η δόση όρκου συνιστά μείωση και προσβολή της αξιοπρέπειας των μαρτύρων και κακοποίηση ρητής εντολής του Ευαγγελίου. Το Εφετείο δέχτηκε ότι υπάρχει σύγκρουση καθηκόντων που αποκλείει τον καταλογισμό, εφόσον εκτελείται ένα ηθικοκοινωνικό καθήκον συγκρουόμενο προς ένα νόμιμο καθήκον. Ο κατηγορούμενος αρνούμενος να ορκισθεί, κατά συνεπή εφαρμογή των επιστημονικών και ηθικών του πεποιθήσεων, τις οποίες δημόσια έχει υποστηρίξει, βρέθηκε σε σύγκρουση καθηκόντων που καθιστά ανθρωπίνως μη φευκτή την υπαιτιότητα, αποκλειομένου έτσι του καταλογισμού της πράξης.

7. ΣτΕ 3567/78, ΤοΣ 1979, 299 - τα σωματεία στην κατάσταση πολιορκίας Μόνη η θέση σε ισχύ της κατάστασης πολιορκίας και η συνεπεία αυτής αναστολή των περί ατομικών ελευθεριών διατάξεων του συντάγματος δεν επάγεται την διάλυση των νομίμως υφισταμένων και λειτουργουσών ενώσεων και σωματείων, αλλά αίρεται μόνο η συνταγματική τους προστασία.

8. ΣτΕ ΠΕ 403/78, ΤοΣ 1978, 565 - φρονήματα υποψηφίου για εθνική άμυνα Δεν αντίκεινται στο Σύνταγμα διάταγμα που ορίζει ερωτηματολόγιο σχετικά με τα φρονήματα υποψηφίου και των κοντινών προσώπων του προς διορισμό σε υπηρεσία εθνικής άμυνας και υποχρέωση δήλωσης των ταξιδιών του στο εξωτερικό.

9. ΣτΕ 3634/79, ΤοΣ 1979, 113 - άρνηση άδειας γάμου σε αξιωματικό

Η υπό του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων ρητή απόρριψη αιτήσεως αξιωματικού για την παροχή άδειας σύναψης γάμου με την αναφερόμενη στην αίτηση γυναίκα, με την αιτιολογία ότι δεν πληρούνται οι όροι του νόμου, είναι τελείως γενική και αόριστη, ανεξάρτητα από την συνταγματικότητα των διατάξεων με τις οποίες τάσσονται οι εν λόγω προϋποθέσεις.

10. ΔΕΑ 311/80, ΤοΣ 1980, 235

Το ατομικό δικαίωμα ελεύθερης εκδήλωσης της σκέψης και γνώμης επιδέχεται περιορισμούς προκειμένου περί δημοσίων υπαλλήλων αρκεί να μην αναιρείται κατ' ουσία.

11. ΣτΕ 97/80, ΤοΣ 1980, 137 - αποβολή μαθήτριας για ενδυμασία

Πράξη του Συλλόγου Καθηγητών για αποβολή μαθήτριας συνιστά μέτρο εσωτερικής τάξης και δεν προσβάλλεται επί ακυρώσει

12. ΣτΕ 4129/80, ΤοΣ 1981, 681

Οι διατάξεις περί κατανομής της νομοθετικής αρμοδιότητας μεταξύ ολομέλειας και τμημάτων της Βουλής αποτελούν διαδικαστικές πράξεις η τήρηση των οποίων δεν εμπίπτει στον δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων.

13. ΣτΕ 780/81, ΤοΣ 1982, 74-η ελεύθερη έκφραση των δημοσίων υπαλλήλων Το ατομικό δικαίωμα ελεύθερης εκδήλωσης της σκέψης και γνώμης επιδέχεται περιορισμούς προκειμένου περί δημοσίων υπαλλήλων αρκεί να μην αναιρείται κατ' ουσία.

14. ΣτΕ 3621/81, ΤοΣ 1982, 283 - προκαταβολή αμοιβής δικηγόρου

Η υποχρεωτική προκαταβολή της δικηγορικής αμοιβής αντίκειται στο 20 § 1 Σ.

15. Εφ Δωδεκανήσου 30/81, ΝοΒ 82, 481

Έννοια απαγορεύσεως καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος σύμφωνα με το άρ. 25 Σ και διαφορά της από εκείνη του άρ. 281 ΑΚ.

16. ΣτΕ 2102/81, ΝοΒ 84, 361 - σύνταξη από το ταμείο Νομικών

Η αρχή της ισότητας επιβάλλει στο νομοθέτη ομοιόμορφη μεταχείριση των υπό τις ίδιες συνθήκες τελούντων προσώπων και όχι αναγκαίως ίση νομοθετική μεταχείριση για κάθε κατάσταση.

17. ΣτΕ 1503/82, ΤοΣ 1982, 576

Ο νομοθέτης δεν κωλύεται από το Σ 17 να θεσπίζει με αντικειμενικά κριτήρια και προς εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος περιορισμούς ως προς την έκταση και το περιεχόμενο του δικαιώματος της κυριότητας, υπό την προϋπόθεση ότι δια αυτών δεν εξαφανίζεται ή δεν καθίσταται αδρανής η ιδιοκτησία εν σχέση προς τον περιορισμό της.

18. ΣτΕ 2956/83, ΤοΣ 1983, 701

Έννοια ειδικής νομοθετικής εξουσιοδότησεως - ειδικότερου θέματος : ειδικότερο είναι το θέμα που αποτελούν κατά περιεχόμενο μερικότερη περίπτωση εν σχέση προς την ουσιαστική ρύθμιση που έχει γίνει στο νομοθετικό κείμενο.

19. ΕΑ 6761/84, ΝοΒ 84, 1555 - η αναγνώριση των πολιτικών γάμων αναδρομικά το 1982

Η αναδρομικότητα νόμου δεν μπορεί να οδηγήσει σε ανατροπή κεκτημένων δικαιωμάτων που προστατεύει το Σύνταγμα, όπως είναι αυτά που υπάγονται στην ιδιοκτησία του άρ 4. 17 Σ.

20. ΣτΕ 2112/84, ΤοΣ 1985, 63 - αγιογράφοι χωρίς δίπλωμα

Οι διατάξεις του ν. 1218/81, με τις αυστηρές ρυθμίσεις των οποίων απαγορεύτηκε κατ' ουσία στους μη πτυχιούχους αγιογράφους να ασκούν το επάγγελμα τους αντίκεινται στο άρ. 5 §1 Σ, που επιτρέπει την θέσπιση περιορισμών και απαγορεύσεων στην επιλογή και άσκηση επαγγέλματος, αλλά μόνο εφόσον τούτο δικαιολογείται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και ανταποκρίνονται στην αρχή της αναλογικότητας που απορρέει από την έννοια του κράτους δικαίου.

21. ΣτΕ 867/88, Εφαρμογές 1988, 194 - γάμος υπολοχαγού χωρίς άδεια

Δεν μπορεί να στηριχθεί πειθαρχική ποινή φυλάκισης σε υπολοχαγό που τέλεσε γάμο χωρίς προηγούμενη άδεια της υπηρεσίας του.

22. ΣτΕ 1149/88, ΤοΣ 1988, 325 - το όνομα της κλινικής

Διάταξη νόμου που απαγορεύει τη χρήση ορισμένων όρων στην επωνυμία κλινικής χάριν της προστασίας της δημόσιας υγείας δεν αντίκειται στην οικονομική ελευθερία αν τηρείται η αρχή της αναλογικότητας.

23. ΣτΕ 2753/88, ΤοΣ 1989, 149 - η αύξηση του μισθού των κληρικών

Νεώτερος νόμος που αυξάνει τις αποδοχές των κληρικών και δεν καταλαμβάνει τους κληρικούς εκπαιδευτικούς δεν αντίκειται στην αρχή της ισότητας λόγω των διαφορετικών συνθηκών υπό τις οποίες τελούν έναντι των λοιπών κληρικών. Επίσης δεν αντίκειται στην αρχή της επαγγελματικής ελευθερίας, διότι θεσπίζει απλώς οικονομικούς περιορισμούς.

24. ΣτΕ 4665/88, ΤοΣ 1989, 305 - μη προβλεπόμενο επάγγελμα

Κατά το Σ 5 είναι κατ' αρχήν επιτρεπτή η άσκηση επαγγελμάτων που δεν ρυθμίζονται από τη νομοθεσία.

25. ΣτΕ 475/89, ΤοΣ 1989, 133 - «λήξη» άδειας φαρμακοποιού
Αντισυνταγματικές (Σ22) οι διατάξεις που θεσπίζουν την ανάκληση άδειας φαρμακοποιού μετά τη συμπλήρωση 35ετούς άσκησης του επαγγέλματος ή το 65 έτος της ηλικίας.
26. ΣτΕ 1426/89, ΤοΣ 1989, 302 - βασικό μάθημα στις πανελλήνιες
Δεν αντίκειται στην αρχή της ισότητας, της προσωπικής ελευθερίας ή της αναλογικότητας ο καθορισμός των αρχαίων ελληνικών ως βασικού μαθήματος για τους υποψήφιους της Γερμανικής Φιλολογίας.
27. ΣτΕ 2379/89, ΕλλΔνη 91, 400
Για την απαγόρευση άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων σε ορισμένη περιοχή που αποτελεί βαθιά επέμβαση στο ατομικό δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας έπρεπε να υπάρχει ειδική εξουσιοδοτική ρήτρα στο νόμο.
28. ΣτΕ 2930/89, ΤοΣ 1989, 478 - περιορισμοί στα αθηναϊκά ταξί
Η επιβολή περιορισμών στην κυκλοφορία των ταξί στην Αθήνα για την προστασία του περιβάλλοντος δεν αντίκειται στην αρχή της ισότητας, στην αρχή της οικονομικής ελευθερίας, στο δικαίωμα εργασίας, της ιδιοκτησίας, της προηγούμενης ακροάσεως ή της προστασίας του περιβάλλοντος.
29. ΣτΕ 150/90, ΝοΒ 91, 142 - πρεσβεία σε κηπούπολη
Η επιλογή ειδικώς μιας κηπούπολης ως τόπου εγκατάστασης πρεσβείας εφόσον δεν εξυπηρετούνται αποκλειστικά οι ανάγκες των κατοίκων είναι θεμιτή μόνο αν υπαγορεύεται από γενικότερους λόγους δημοσίου συμφέροντος, εξειδικευμένους και τεκμηριωμένους (Σ 24 §§1,2).
30. ΣτΕ 664 / 90, Ελλ Δνη 91, 897 - χαρακτηρισμός δάσους σε βοσκότοπο.
Οι διατάξεις του ν. 1734 / 87 για αποχαρακτηρισμό δάσους σε βοσκότοπο είναι αντίθετες με τα άρθρα 24 § 1 και 117 § 3 του Συντάγματος.
31. ΣτΕ 542/90, ΤοΣ 1990, 287 - επιστροφή μη οφειλομένων φόρων
Η απαίτηση επιστροφής καταβληθέντων και μη οφειλομένων φόρων δεν αποτελεί καταχρηστική άσκηση δικαιώματος απαγορευμένη από το Σ 25 § 3 διότι η διάταξη αυτή αναφέρεται μόνο στην άσκηση ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

32. ΣτΕ 1444/91, ΤοΣ 1991, 381

Περιορισμοί συνταγματικών δικαιωμάτων δεν επιβάλλονται αναλογικώς αλλά προκύπτουν από σαφή διάταξη νόμου.

33. ΣτΕ 1721/91, Αρμ. 91, 604

Αδύνατος ο δικαστικός έλεγχος της παράβασης του αρ. 74 § 5 εδ β του Σ συνεπώς αδύνατος ο δικαστικός έλεγχος της αντίθεσης προς το αρ. 93 § 1 Σ των διατάξεων του αρ 23 ν. 1738 / 87.

34. ΣτΕ 2089/91, , ΔιΔικ 1992, 561 - ΔΣ οικοδομικού συνεταιρισμού

Η κήρυξη έκπτωτων μελών του διοικητικού συμβουλίου και του εποπτικού συμβουλίου οικοδομικού συνεταιρισμού πρέπει να θεσπίζεται με διάταξη νόμου ή με διάταγμα εκδιδόμενο βάσει ειδικής νομοθετικής εξουσιοδότησεως.

35. ΣτΕ 3596/91, ΔιΔικ 1992, 207

Νόμος ο οποίος κυρώνει αναδρομικώς υπουργική απόφαση που εκδόθηκε χωρίς νομοθετική εξουσιοδότηση ή καθ' υπέρβαση της είναι ανίσχυρος κατά το μέρος που ισχυροποιεί αναδρομικώς τον κατά παράβαση του Συντάγματος τεθέντα κανόνα δικαίου. Η υπουργική αυτή απόφαση αποκτά αναδρομικώς ισχύ νόμου αλλά μόνο για το μέλλον.

36. ΑΠ 211/92, ΕλλΔνη 95, 57 - ο μισθός των εργαζομένων

Ισότητα αμοιβής εργαζομένων ίδιας κατηγορίας που παρέχουν την ίδια εργασία υπό τις αυτές συνθήκες και προσόντα.

37. ΣτΕ 392/93, ΤοΣ 1994, 150 - επάγγελμα με όρια.

Η συνταγματική προστασία της επαγγελματικής ελευθερίας δεν παρακωλύει την θέσπιση περιορισμών, κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό, χάριν προστασίας του δημόσιου και κοινωνικού συμφέροντος, εφόσον τηρείται η αρχή της αναλογικότητας.

38. ΣτΕ 2195/93, Αρμ 94, 738 - αναψυκτήριο στο Μυστρά

Ακύρωση απαλλοτρίωσης που δεν υπαγορεύτηκε από συνεχή και μόνιμη ανάγκη εξυπηρετήσεως και αναδείξεως του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά αλλά για την αποτροπή ανεπιθύμητης και ασυμβίβαστης προς το χώρο χρήσης της ιδιοκτησίας του αιτούντος η οποία θα μπορούσε να αποτραπεί με λιγότερο επαχθές μέτρο.

39. ΣτΕ 2790/93, ΔιΔικ 1994, 1125 - κώλυμα εκλογής σε ΔΣ
Το άρ. 8 Ι § 3 του Π.Δ. 93/1987 που ορίζει τα κωλύματα εκλογής κάποιου ως μέλους Δ.Σ. οικοδομικού συνεταιρισμού δεν παραβιάζει τη συνταγματική αρχή της ισότητας.
40. ΣτΕ 1212/94, ΤοΣ 1995, 399 - αφαίρεση άδειας λειτουργίας καταστήματος
Για τη συνδρομή ή μη των προϋποθέσεων επιβολής του διοικητικού μέτρου της προσωρινής αφαίρεσεως της άδειας λειτουργίας καταστήματος, αποφαίνεται το ΣτΕ που ασκεί πλήρη έλεγχο νομιμότητας · εξάλλου, το ποινικό δικαστήριο ελέγχει την πραγματική και νομική βάση της κατηγορίας της διατάραξης κοινής ησυχίας, που αποτελεί προϋπόθεση της διοικητικής κύρωσης · εξασφάλιση του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας (20 § 1 Σ)
41. ΕφΘεσ 2139/94, Αρμ 94, 1061 - διορισμός τέκνων αναπήρων
Η ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα τελεί υπό τη γενική επιφύλαξη του νόμου και περιορίζεται από τα δικαιώματα των άλλων και τα χρηστά ήθη άρα συνταγματικός ο ν. 1648/86 για αναγκαστική τοποθέτηση τέκνων αναπήρων πολέμου.
42. ΣτΕ ΠΕ 503/94, ΤοΣ 1995, 958
ομοίως ΠΕ 453/94
Προϋποθέσεις εγκύρου εξουσιοδοτήσεως κατά το άρ. 43 § 2 Σ.
43. ΣτΕ 2185/94, ΝοΒ 95, 922 - ζώνες περιορισμού δόμησης σε αρχαιολογικούς χώρους
Σύμφωνος με το Σ ο καθορισμός ζωνών με υπουργική απόφαση που απαγορεύεται απόλυτα ή περιορίζεται η δόμηση για την προστασία των αρχαιολογικών χώρων. Εφόσον ματαιώνεται ο πυρήνας του δικαιώματος της ιδιοκτησίας παρέχεται αποζημίωση.
44. ΣτΕ 906/95, ΤοΣ 1996, 512 - υποχρεωτική αλλαγή σχολής
Δεν είναι επιτρεπτή από τα άρθρα 5 § 1 και 16 § Σ η διαρκούσης της φοιτήσεως σε συγκεκριμένη σχολή ή τμήμα της ανώτατης ή ανωτέρας εκπαίδευσεως μεταβολή του αντικειμένου επιστημονικής ενασχολήσεως, συνέπεια νομοθετικής μεταβολής, δια της υποχρεωτικής κατανομής σε άλλο τμήμα ή σχολή των ήδη φοιτητών (σε συγκεκριμένη σχολή), με την επιφύλαξη της συνδρομής αποχρώντων λόγων δημοσίου συμφέροντος.

45. ΣτΕ 1545/95, ΤοΣ 1995, 897 - έξοδος από τη χώρα οφειλετών του ΙΚΑ
Οι διατάξεις των νόμων 395/1976, 1882/1990, 1902/1990 κατά το προβλεπόμενο μέτρο απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα φυσικών προσώπων αναμειγμένων στη διοίκηση ή διαχείριση νομικών προσώπων οφειλετών του ΙΚΑ, δεν αντίκειται στο άρθρο 5 §§3 και 4 Σ, στα άρθρα 48 Συνθήκης ΕΟΚ και 8 § 1 της Συνθήκης του Μάαστριχ ούτε στο άρθρο 5 της ΕΣΔΑ.

46. ΣτΕ 1898/95, ΤοΣ 1996, 496 - συμβόλαιο καλαθοσφαιριστών Μονομερής από το οικείο σωματείο ανανέωση του συμβολαίου με καλαθοσφαιριστές. Δεν παραβιάζεται η οικονομική ελευθερία.

47. ΣτΕ 2304/95, ΕΔΔ 1995, 546 - θαλάσσιο πάρκο
Οι περιορισμοί και απαγορεύσεις σε περιοχή χαρακτηρισθείσα ως θαλάσσιο πάρκο είναι αναγκαίοι για την πραγμάτωση του 24 § 1 Σ. Η ευρύτητα της νομοθετικής εξουσιοδότησης, εφόσον αυτή είναι ορισμένη, δεν επηρεάζει το κύρος της.

48. ΣτΕ 505/96, Ελλ Δνη 96, 947 - ραδιοφωνικοί ιστοί
Συνταγματική η διάταξη για απαγόρευση κάθε εργασίας δομήσεως εντός ακτίνας 300μ. από τη βάση ραδιοφωνικών ιστών αφού το δικαίωμα ιδιοκτησίας υπόκειται σε περιορισμούς δικαιολογημένους από λόγους γενικού ή ειδικού δημοσίου συμφέροντος.

49. ΣτΕ 1925/96, ΔιΔικ 1996, 880 - επιλογή σπουδαστών
Η εξουσιοδότηση που παρασχέθηκε στον ΥπεΠΘ με το άρ. 5 § 5 ν.δ. 789/70 γιδα τον καθορισμό των κριτηρίων και της διαδικασίας επιλογής ιδιωτών ως σπουδαστών στη ΠΑΤΕΣ της ΣΕΛΕΤΕ είναι γενική και αόριστη και συνεπώς η σχετική υπουργική απόφαση που εκδόθηκε βάσει αυτής είναι ανίσχυρη.

50. ΑΠ 1210-1/99, ΕλλΔνη 2001, 439 - εφημερίες ιατρών ΕΣΥ
Οι κανόνες δικαίου που θεσπίζονται από όργανα της εκτελεστικής εξουσίας κατά παράβαση του Σ είναι ανίσχυροι και δεν μπορούν με τη μορφή αυτή να ισχυροποιηθούν ούτε με αναδρομική κύρωση τους με νόμο.

51. ΣτΕ 2442/99, ΝοΒ 2000, 1522 - ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
Τα άρθρα 36, 52, 59, 62, 67 ΚΦΔ δεν αντίκεινται στο άρθρο Σ 20 § 1 δεδομένου ότι κατά τη διάταξη αυτή ως δικαστική προστασία που εξασφαλίζεται νοείται η τριαύτη υπό την εκάστοτε ισχύουσα δικονομική τάξη και εφόσον δεν θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος.

52. ΑΠ 20/2001, ΠοινΧρ 2002,403 - άδεια για ευκτήριο οίκο

Το σύστημα χορήγησης άδειας για την ίδρυση ευκτήριου οίκου δεν αντίκειται στο Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ. Η ρύθμιση σύμφωνα με την οποία η χορήγηση της άδειας επαφίεται στην διακριτική ευχέρεια της Διοίκησης αντίκειται στο Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ. Παρατηρήσεις Άλκη Ν. Δερβιτσιώτη στα ΠοινΧρ 2002,407.

53. ΣτΕ 251/2001 - δημοσίευμα αστυνομικού

Νόμος ορίζει ότι απαγορεύεται σε αστυνομικό να δημοσιεύει γνώμη χωρίς άδεια ανωτέρων του. Περιορισμός ελευθερίας έκφρασης άρθρο 14 παρ.1 Σ. Το ΣτΕ είπε ότι δεν μπορεί το δικαίωμα να υπαχθεί σε προηγούμενη άδεια γιατί αυτό συνιστά λογοκρισία. Παραβιάζεται ο πυρήνας του δικαιώματος και άρα μη θεμιτός ο περιορισμός.

54. ΣτΕ 1682/2001 - εφημερεύοντα βενζινάδικα

Νόμος ορίζει ότι τα βενζινάδικα πρέπει κατά τη διάρκεια της νύχτας εκ περιτροπής να είναι ανοιχτά. Βενζινοπώλες επικαλούνται άρθρο 5 παρ.ΙΣ από το οποίο απορρέει η αρχή οικονομικής ελευθερίας. Ασκείται αίτηση ακύρωσης στο ΣτΕ. Το τελευταίο εξέτασε παρεμπιπτόντως τη συνταγματικότητα του νόμου και αποφαινεται ότι είναι συνταγματικός και ότι δεν θεσπίζει υπέρμετρο βάρος στην αρχή της οικονομικής ελευθερίας. Εφαρμόζεται η συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή αναλογικότητας. Το κράτος επιβάλλει περιορισμό στους βενζινοπώλες (μέσο) για να εξυπηρετήσει ένα δημόσιο συμφέρον, την παροχή καυσίμων στο καταναλωτικό κοινό(σκοπός) καθώς και να εξασφαλίσει οικονομική ισότητα ανάμεσα στους βενζινοπώλες (σκοπός).

55. ΕφΘεσ 1526/2003, Αρμ 2003,1269 - υπόγειοι αγωγοί φυσικού αερίου
Υποχρέωση των ιδιοκτητών, νομέων ή κατόχων ακινήτων να επιτρέπουν τη διέλευση υπογείων αγωγών φυσικού αερίου στα ακίνητα από τα οποία διέρχονται οι αγωγοί απαγορεύεται, σε ορισμένη απόσταση από τον άξονα του αγωγού και του καλωδίου της καθοδικής προστασίας του, η κατασκευή κάθε είδους υπογείων εγκαταστάσεων, η τοποθέτηση σωληνώσεων, η ανόρυξη φρεάτων ή τάφρων, η δημιουργία νέων αγροτικών οδών, η φύτευση δένδρων, καθώς και η αλλοίωση της μορφολογίας της επιφάνειας του εδάφους με οποιονδήποτε τρόπο για τη μείωση της αξίας της ιδιοκτησίας και για τις άλλες ζημίες ή βλάβες που τυχόν προκαλούνται προβλέπεται η καταβολή αποζημίωσης. Οι ως άνω περιορισμοί της κυριότητας δεν αντιβαίνουν στο Σύνταγμα και δεν αποτελούν στέρηση της ιδιοκτησίας.

56. ΔΕΑ 4/2003, ΔΕΕ 2003,697 - προσωποκράτηση για χρέη στο δημόσιο
Το μέτρο της προσωποκρατήσεως των οφειλετών του δημοσίου και των ν.π.δ.δ. αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ.1, 5παρ.1, 20 παρ.1, 21 παρ.3 και 25 παρ.3 του Συντάγματος και ως εκ τούτου είναι αντισυνταγματικό και συνεπώς ανεφάρμοστο.

57. ΣτΕ 10/2003, ΝοΒ 2003, 887 - ελευθερία τύπου σχετικά με διάσημους
Στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου περιορισμοί στην ελευθερία του τύπου εισάγονται από τις διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας (ΑΚ 57-59) τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες (ΑΚ 914, 918, 919 και 932) και εφόσον επακολουθήσει δημοσίευση των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν και από τα ν. 1178/1981 για την αστική ευθύνη του τύπου. Στοιχεία που πρέπει να λάβει υπόψη του ο δικαστής προκειμένου να κρίνει εάν κατά την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης και διάδοσης πληροφοριών προσβάλλεται ειδικότερη έκφραση της προσωπικότητας του ανθρώπου.

58. Συνταγματικοί οι περιορισμοί για την εισαγωγή γυναικών στην ΕΛ.ΑΣ.

Αίτηση γυναίκας, η οποία ζητούσε να ακυρωθεί η μη εισαγωγή της στη Σχολή Αστυφυλάκων της Ελληνικής Αστυνομίας, απέρριψε το Γ' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας, με την υπ' αριθμόν 414/2006 απόφασή του.

Αναγκαίο είναι να επισημανθεί ότι κατά τις εισαγωγικές εξετάσεις στις Σχολές της Ελληνικής Αστυνομίας υπάρχει περιορισμός στην εισαγωγή γυναικών υπό τη μορφή ποσόστωσης (85% εισάγονται άντρες και 15% γυναίκες).

Το ΣτΕ επισημαίνει ότι δικαιολογούνται οι περιορισμοί εις βάρος των γυναικών κατά τις εισαγωγικές εξετάσεις στις Σχολές της Αστυνομίας. Υπογραμμίζει, ακόμα, ότι η παρέκκλιση αυτή εις βάρος των γυναικών είναι ανεκτή από τις συνταγματικές επιταγές περί ισότητας ανδρών και γυναικών, όπως και της απαγόρευσης ύπαρξης αποκλίσεων μεταξύ των δύο φύλων (άρθρα 4 και 116 του Συντάγματος) και από τις κοινοτικές οδηγίες περί ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην απασχόληση.

Αναφέρει, παράλληλα, ότι οι περιορισμοί εις βάρος των γυναικών είναι ανεκτοί λόγω του χαρακτήρα της ΕΛ.ΑΣ. ως στρατιωτικού και ένοπλου σώματος, που έχει ως αποστολή την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος, την περιφρούρηση του δημοκρατικού πολιτεύματος και της έννομης τάξης.

Οι δραστηριότητες των οργάνων της ΕΛ.ΑΣ. απαιτούν προσωπικό που να διαθέτει «αυξημένο επίπεδο φυσικής και μυϊκής δύναμης, ιδιαίτερα σωματικά προσόντα, ταχύτητα, αντοχή, υψηλό βαθμό θάρρους και ψυχραιμίας, προσόντα στα οποία υπερτερούν οι άνδρες έναντι των γυναικών».

Στις δραστηριότητες των οργάνων της ΕΛ.ΑΣ. περιλαμβάνεται η αντιμετώπιση πράξεων βίας, η τήρηση της τάξης, η αποκατάσταση της τάξης σε μαζικές εκδηλώσεις, η δίωξη και σύλληψη επικίνδυνων κακοποιών, κ.λπ. Επομένως, επισημαίνει το ΣτΕ, «αποκλείεται η χρησιμοποίηση γυναικών, λόγω των γνωστών βιολογικών διαφορών, στις δραστηριότητες αυτές, για την αποτελεσματική άσκηση των οποίων ο παράγων του φύλου διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο».

Ακόμη, σύμφωνα με το ΣτΕ, είναι ανεκτή η ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων, για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Λόγους που ανάγονται στην αποτελεσματική εκτέλεση της αποστολής της Ελληνικής Αστυνομίας, για την εκπλήρωση της οποίας είναι αναγκαία η «άσκηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, που απαιτούν ιδιαίτερα φυσικά και σωματικά προσόντα, στα οποία υπερτερούν οι άνδρες έναντι των γυναικών».

Τέλος, το ΣτΕ υπογραμμίζει ότι «αποτελεί κοινό τόπο ότι η μη εφαρμογή ποσοστού εισαγωγής γυναικών στις Αστυνομικές Σχολές μεσοπρόθεσμα θα οδηγήσει σε δυσχέρεια ή αδυναμία επιτέλεσης του έργου της ΕΛ.ΑΣ. προς διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας της χώρας, δεδομένου ότι η άσκηση των περισσότερων από τις δραστηριότητες που είναι αναγκαίες για την επιτέλεση του έργου της απαιτούν ιδιαίτερα φυσικά προσόντα του προσωπικού της, όπως αυξημένο επίπεδο μυϊκής δύναμης, αντοχής και ταχύτητας, τα οποία διαθέτουν μόνο οι άνδρες».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βεγλερής Φ., *Οι περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, εκδόσεις Ανχ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1982.
- Βεγλερής Φ., *Άρθρα 1974 - 1981*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1982.
- Βιδάλης Τ., *Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και στην οικογένεια*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1996.
- Βιδάλης Τ., *Οι ηλιακοί περιορισμοί στην άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων*, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Ερευνητικά Προγράμματα, Επιμέλεια Μέλισσας Δ., Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2001.
- Βλάχος Γ., *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*, 1979.
- Βλάχος Γ., *Η επιφύλαξη του νόμου και τα θεμελιώδη δικαιώματα στο Ελληνικό Σύνταγμα της 11ης Ιουνίου 1975*, ΕΔΔΔ 1982.
- Δαγτόγλου Δ.Π., *Συνταγματικό Δίκαιο -Ατομικά Δικαιώματα Α'*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991.
- Δημητρόπουλος Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό μέρος*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσ/νίκη, 2005.
- Δημητρόπουλος Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα, 2005.
- Δρόσος Γ., *Συνταγματικοί περιορισμοί ιδιοκτησίας και αποζημίωση*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1997.
- Κατρούγκαλος Γ., «Το δικαίωμα στη ζωή και στο θάνατο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1993.
- Κόρσος Δ., *Υπάρχει εκ του Συντάγματος πλαίσιο ελευθερίας των δημόσιων διοικητικών υπαλλήλων προς εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων;*, ΤοΣ 1987, 253.
- Μάνεσης Α. *Συνταγματικά Δικαιώματα, Α' Ατομικές Ελευθερίες*, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1982.
- Μπέσιλα - Βήκα Ε., *Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων σύναψης γάμου και ίδρυσης οικογένειας*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα -Κομοτηνή, 1989.

- Μπέσιλα - Βήκα Ε., *Ο ελεύθερος ανταγωνισμός και οι περιορισμοί του*, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1998.
- Παντελής Α., *Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων*, 1984.
- Παπαϊωάννου Ζ., *Περιεχόμενο και άσκηση της αστυνομικής εξουσίας*, 2004.
- Παπαστάθης Χ., *Το άβατο του Αγίου Όρους στις γυναίκες*, Αρμ. 1979, 80.
- Παυλόπουλος Πρ., *Η συνταγματική κατοχύρωση της αιτήσεως ακυρώσεως*, 1982.
- Ράϊκος Α., *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, τόμος Β., εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2002.
- Τσάτσος Δ., όπ. παρ., σελ. Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο Γ', Θεμελιώδη Δικαιώματα*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1987, σελ. 239.
- Χρυσόγονος Χ.Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2002.

Περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων Restrictions of constitutional rights

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων διαφέρουν από τις οριοθετήσεις και επιβάλλονται μόνο κατ' εξαίρεση. Μπορούν να επιβληθούν μόνο αν υπάρχει αιτιώδης συνάφεια δικαιώματος και θεσμού. Πρέπει να επιτρέπονται από το Σύνταγμα και να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας. Στους περιορισμούς τίθενται αυστηρά όρια. Περιορισμοί που υπερβαίνουν τα όρια αυτά απαγορεύονται. Είναι προσβολές.

Λήμματα - λέξεις κλειδιά

περιορισμός, συνταγματικό δικαίωμα, οριοθέτηση, αναλογικότητα, ειδική σχέση, αιτιώδης συνάφεια, περιορισμοί περιορισμών, πυρήνας δικαιώματος, θεσμός, επιφύλαξη νόμου

Keywords

restriction, constitutional right, delimitation, proportionality, special relation, causal affinity, restrictions of restrictions, core of right, institution, reserve of law.